

Driemaandelijks tijdschrift
Tiende jaargang nummer 2
juni 1987

Orgelkunst

ORGELKUNST

Xde jaargang, nummer 2 — juni 1987

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de
v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst.

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Bernard Huys, Dr. Ewald Kooiman (Ned.), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald Vogel (B.R.D.).

Medewerkers

Jef Braekmans, Ignace De Sutter, Daniel Liévois, Jos Meersmans, Paul Raspé, Edmond Saveniers, Raymond Schroyens, Francis Van Bree, Koos van de Linde (Ned.), Jan Van Landegem, Gabriël Willems.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen

Abonnement

«Orgelkunst», Grimbergen

rek. nr. 000-1587551-49

België : 400 F.

Nederland : 28,— Gld.

Andere landen : 500 BF.

Steunabonnement : 1.000 BF.

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.

Nadruk van artikelen uit dit nummer zonder toelating van de redactie is verboden.

Het Peter Goltfuss-orgel (1692) in de Begijnhofkerk te Leuven

A. Fauconnier

In de amper een goed jaar geleden gerestaureerde begijnhofkerk «Sint-Jan de Doper» te Leuven, kwam eveneens een orgelrestauratiewerk gereed dat de aandacht van velen in de orgelwereld trekt.

Het betreft één van de twee bewaarde orgels van Peter Goltfuss, dat gebouwd werd tussen 1692 en 1696. De bouwdatum van de orgelkast 1692 staat in chronogram op de cartouche onder de middentoren van het front, met volgende tekst :

n o n C a n I t V r
o r g a n I s s V a V I V s
q V a M I e s V s
D e I f I L I V s

Uitermate belangrijk is dit orgel om vele redenen. Het is vooreerst niet alleen het nagenoeg enig bewaarde werk van Peter Goltfuss op Vlaams grondgebied, maar ook zowat het enige uit de school van zijn vader Hans Goltfuss dat in deze staat van bewaring en met zoveel origineel materiaal tot ons kwam. Vervolgens is het de eerste restauratie in Vlaanderen die consequent een 17de-eeuws klankbeeld mét daarbij horende speelaccommodatie wedersamenstelt en profileert, en bijgevolg van grote importantie is i.v.m. het orgelwerk van componisten als Pieter Cornet en Abraham van den Kerckhoven. En tenslotte is er het belang van de Brabantse orgelbouwstijl in de 17de eeuw, zoals die gestalte kreeg in de school van Hans Goltfuss, met medewerkers als Jan Dekens, Peter Goltfuss en zelfs Jan Bremser. Dit begijnhoforgel draagt bij tot een inzicht in samenhang, mensurering, constructie en klankgeving van wat men de Goltfuss-stijl zou kunnen noemen.

Korte historiek

Het orgel dat hier thans ten sprake komt, verving een ouder instrument dat verkocht werd in 1697. Over de bouwer zijn wij, mede door de archiefstudies van J.-P. Félix (1) en G. Loncke (2),

Inhoud

	blz.
Het Peter Goltfuss-orgel (1692) in de Begijnhofkerk te Leuven <i>A. Fauconnier</i>	3
Ægidius-Franciscus van Peteghem <i>P. Roose</i>	22
Bouwstenen brieven van Æ.-F. van Peteghem	34
Ter bespreking	40
Mededelingen	42
Agenda	46
Orgeltijdschriften	48

vrij precies ingelicht : het gaat om Peter Goltfuss (3), zoon van de gerenomeerde Brabantse orgelmaker van Duitse afkomst Hans Goltfuss, die eerst te Antwerpen en uiteindelijk te Haacht gevestigd was.

Het atelier werd na de dood van Hans Goltfuss in 1658, verdergezet door Jan Dekens (die tevens zijn weduwe huwde) en door zijn zoon Peter. Peter Goltfuss werkte wellicht reeds mee wanneer Jan Dekens in 1671 in de St.-Germanuskerk te Tienen een nieuw orgel bouwde (in het oude meubel), waarvan heden nog een 7-tal stemmen bestaan, die merkwaardig veel gelijkenis vertonen qua constructie, mensurering en klankgeving met het Leuvense Begijnhoforgel.

Over de schrijnwerker die de orgelkast in de Begijnhofkerk ontwierp en maakte, over de beeldhouwer die de fraaie ornamenten en beelden sneed, alsook over de schilder die de verdere opsmuk verzorgde, laten de tot op heden onderzochte archieven ons in het ongewisse.

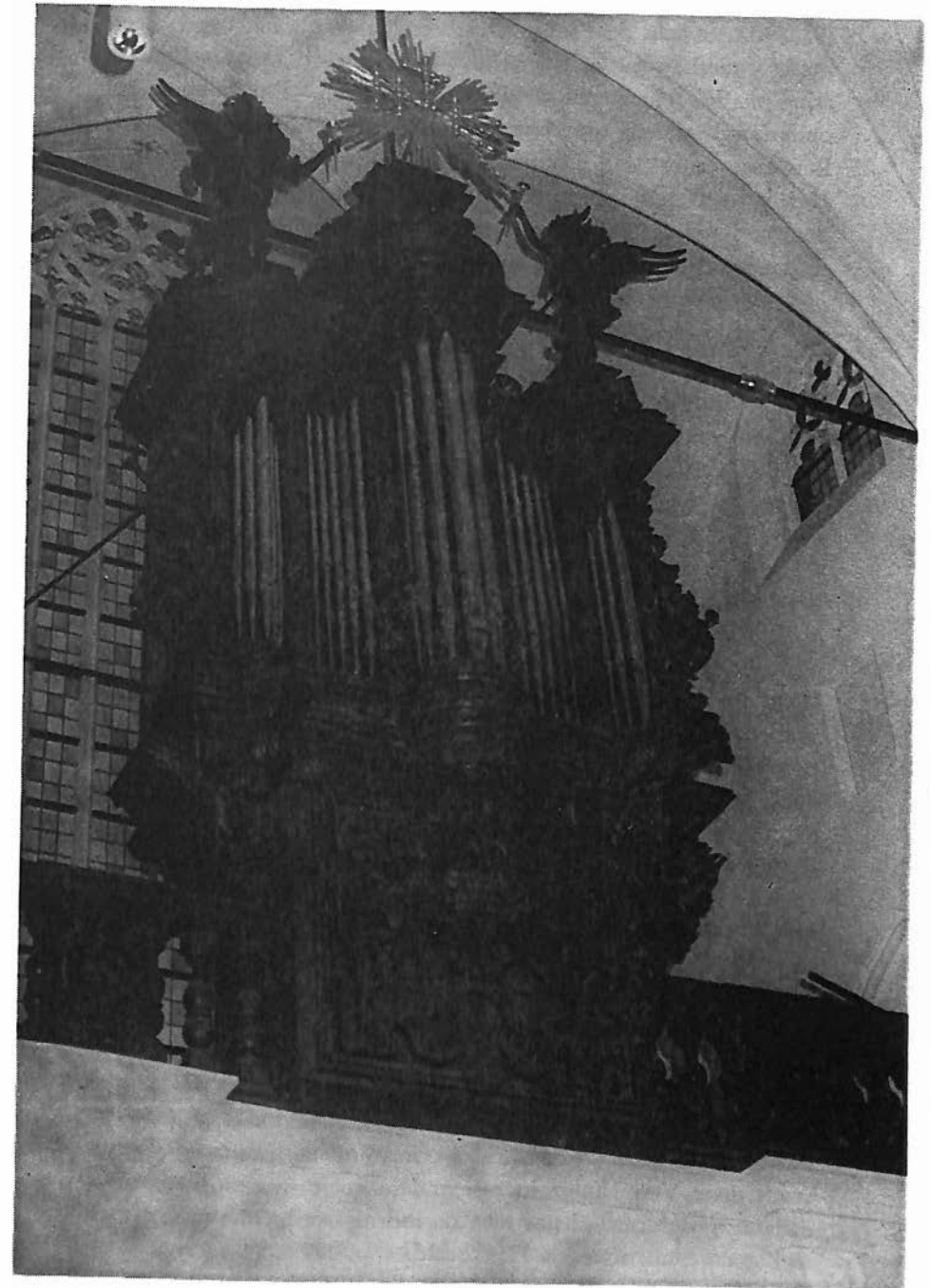
Het ligt niet in de bedoeling van dit artikel om alle reeds gepubliceerde geschiedkundige gegevens omtrent dit orgel nogmaals te herhalen. Het moge volstaan te verwijzen naar het reeds geciteerde artikel van J.-P. Félix ; het werd met enkele nieuwe gegevens aangevuld door Gabriël Loncke als resultaat van zijn historische studie bij het restauratiedossier.

In vogelvlucht komt het hierop neer dat het orgel gebouwd werd voor 2.087 florijnen (Brabants), vanaf 1692. Het voltooid zal wellicht geduurd hebben tot 1696, want op 21 februari van dat jaar bleken de opdrachtgevers naar aanleiding van het gereedkomen van de werken dermate tevreden, dat aan Goltfuss een toemaatje geschonken werd van 26 florijnen «voor een courtoisie».

De algemene tevredenheid in Leuven was wellicht een argument voor de zusters van het St.-Elisabethhospitaal te Diest om eveneens aan Goltfuss opdracht te verlenen tot de bouw van een nieuw orgel voor hun kapel.

Korte tijd nadien echter overleed Peter Goltfuss ; hij liet een weduwe na met vier kleine kinderen, waarvan geen enkel het orgelmakersvak voortzette.

Wat het verdere onderhoud van het orgel te Leuven betreft, valt slechts te noteren dat het van 1701 tot 1705 waargenomen werd door Joannes Franciscus Posselius.

Het Peter Goltfuss-orgel, in zijn oorspronkelijke luister hersteld

Na 1705 tot aan de Franse Overheersing wordt het orgel regelmatig onderhouden, zelfs jaarlijks, maar namen van orgelmakers zijn in de rekeningen zelden weergegeven. Enkel voor het onderhoud tijdens de jaren 1741-46, is er sprake van de Leuvense pater Van Dooren die een kuisbeurt uitvoerde.

Het is niet onmogelijk dat het onderhoud ook daarvoor en daarna in zijn handen was. Het onderhoud beperkte zich tot stemmen, kleine herstellingen en kuisen (zowat om de tien jaar). Men mag aannemen dat er tot dan aan het instrument niet veel was gewijzigd.

Vanaf de 19e eeuw zijn wij weinig ingelicht over het wedervaren van het instrument. Een ernstige ingreep — gelukkig slechts ten dele van onomkeerbare aard —, en meteen ook de enige die in de loop van de geschiedenis het wezen van het oorspronkelijk instrument heeft gewijzigd, werd tussen de jaren 1857 en 1860 uitgevoerd door P.A. van Dinter uit Maaseik. Over de aard van deze ingreep zullen wij het verderop nog hebben. Globaal gezien bracht van Dinter's transformatie een flauwe aanpassing aan de vroeg-romantische bouwstijl die hij beoefende ; dit zal een eerste aftakeling van het historische gegeven voor gevolg gehad hebben. Dichter bij ons, in de 20ste eeuw, is onderhouds- en stemwerk verricht door het huis Hubert van de Loo (Frederik Lintstraat, Leuven), nadat door een elektriker van de eigenaar der Begijnhofkerk (nl. het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn, voorheen «C.O.O.») een ventilator was geplaatst, die weinig met een echte orgelventilator te maken had en diesvolgens vooral uitmuntte in luidruchtigheid.

Het reparatie- en onderhoudswerk door Van de Loo schijnt op zeer onregelmatige tijdstippen verricht te zijn, telkens op vraag van de gebruiker of eigenaar. Na de ingrepen van Van Dinter en de sindsdien verrichte werkzaamheden, kon men voor de restauratie enkel vaststellen dat het orgel in een meer dan deplorabele toestand was geraakt, in het bijzonder wat betreft zijn pijpwerk. Dit laatste was zwaar vervuild en door onbarmhartig hardhandige stem-praktijken werd de intonatie — die reeds door Van Dinter in een andere geest was omgebogen — zodanig gedefformeerd dat men de indruk overhield van een zoet, wollig en binnensmonds klankbeeld.

De voortreffelijke akoestiek die vóór de kerkrestauratie in het gebouw aanwezig was, bezorgde de argeloze en toevallige toe-

hoorder toch nog een positieve indruk van het klankbeeld, niettegenstaande de oorspronkelijke Goltfuss-klankgeving toen reeds onherkenbaar was geworden.

Profiel van het orgeltype

Het Peter Goltfuss-orgel is gebouwd in een fraai, solied en goed geproportioneerd eiken meubel, dat in zijn frontvormgeving nog alle essentiële kenmerken vertoont van de orgelmakerij van vader Goltfuss, zijnde een piramidale opstelling van het binnenwerk, die zich naar buiten laat zien in een sprekende ronde middentoren en twee aanleunende, eveneens sprekende zijvelden, en vervolgens omsloten door twee scherpe torens, opgevuld met niet-sprekend pijpwerk.

Het lijnenspel van de frontpijpmonden parafraseert het geijkte V-motief. Het instrument is uitgewerkt als balustrade-orgel, en wel zó dat de van vroeger bestaande doksaalbalustrade niet doorbroken werd : het rijkelijk van lijst- en beeldhouwwerk voorzien voetpaneel werd eenvoudig over de balustrade heen geplaatst, zodat deze erachter binnenin de voet van de orgelkast doorloopt. De klaviatuur is aangebracht aan de rugzijde.

Als orgeltype en qua kaststructuur blijft dit instrument vast geworteld in de opvattingen die vader Goltfuss huldigde.

De uitwerking in de ornamentiek gebeurde echter met meer losheid, met grotere souplesse, die stilaan naar een nieuw tijdperk in de architectuur van het orgelmeubel leidt. Het strakke kroonlijstwerk van vader Goltfuss — zoals wij dat bijvoorbeeld in Steenokkerzeel terugvinden — wordt doorbroken door licht opgevat ajourwerk, als blindingen boven de vlakke tussenvelden, terwijl de forse zwier in het lijst- en beeldhouwwerk de geest ademt van de Antwerpse school van Quellin en Verbruggen. Door de zwaardere uitbouw van de bovenkast — nodig voor een 8-voetswerk — is deze in een evenwichtige proportie gezet ten opzichte van de voet, door gebruik te maken van een dubbele basisfries onder de frontpijfstokken. De levendige, elegante hoogbarok spreekt uit de ornamentiek zonder overdreven drukte : klaar, duidelijk en imposant.

Het instrument zelf is van hoog artistiek gehalte. Bescheiden van omvang, en ietwat verloren in de volumineuze kerkruimte, heeft het orgel toch goed de aanpassing aan latere stijlopvattingen overleefd.

De wijzigingen door Pierre Adam van Dinter

Bepalend voor de staat waarin het orgel tot ons gekomen is, is de wijzigende ingreep door Van Dinter tussen 1857 en 1860.

Vermits tot op heden geen bouwcontract werd gevonden, zijn wij vanuit de archieven niet ingelicht aangaande de oorspronkelijke dispositie die Peter Goltfuss aan zijn instrument gaf. Toch kon bij de restauratie, op basis van de oude windlade met nog vele originele en niet-gewijzigde roosterboringen, en op basis van het bewaard gebleven oude pijpenbestand, een vrij nauwkeurige reconstructie van de oorspronkelijke dispositie worden opgezet.

Waaruit bestond nu de interventie van Van Dinter? Overeenkomstig haar hoogbarok karakter bezat de oude dispositie een rijke weelderige bovenbouw die een 19de-eeuwse orgelbouwer koppijn moet hebben bezorgd, en bovendien een klavier van 45 toetsen (met verkort oktaaf) dat in die tijd op zijn minst als onhandig — zoniet als primitief — werd bestempeld.

Een eerste aanpassing aan de «moderne» tijd betrof de vervanging van het klavier door een nieuw met tessituur C-g^{'''} of 56 toetsen, en toevoeging van een aangehangen pedaal met tessituur C-f^o.

Het klavier droeg een naamplank met ingewerkte bronzen letters: «P.A. Van Dinter à Maeseyck». Zowel dit handklavier als het pedaal worden na de restauratie in bewaring gehouden. De uitbreiding van de klavieromvang ging gepaard met een aanpassing in de rugzijde van de voet van de orgelkast, waarin de klaviatuur van in origine was aangebracht. De stijlen waartussen het klavier gevat zit werden wijder uiteen geplaatst zodat ook het belendende paneelwerk diende versmald te worden. Tevens werd de klavierligging verlaagd in functie van het toevoegen van een aangehangen pedaal dat centraal onder het manuaal was opgesteld; dit leidde tot verlaging van de regel onder het klavier en inkorting van het daaronder gelegen paneelwerk. Bij demontage bleek dat Van Dinter al niet het oorspronkelijke klavier verving, maar wel een klavier dat reeds van grotere tessituur was voorzien: uitzagingen in de stijlen wijzen daarop.

Een tweede aanpassing betrof de toevoeging van twee uitbreidingsladen, in de bas (links) bezet met de tonen C-D-F-G, in de discant (rechts) met 6 tonen tot fis^{'''} (aan de g^{'''}-toets beantwoordde geen eigen cancel). Op de Goltfuss-lade van 45 cancellen werd het pijpwerk opgeschoven.

Tegelijkertijd onderging de dispositie wijzigingen in vroeg-romantische zin, en vertoonde volgend beeld:

Bourdon 8	Montre 8
Prestant 4	Cornet
Dulciana 4	Flûte 4
Cor de nuit 1	Doublette 2
Fourniture	Viole di gamba 8
Trompette 8 basse	Trompette 8 sup.

De uitbreidingen in de discant werden hoofdzakelijk gerealiseerd met Goltfuss-pijpwerk dat elders van de lade was weggenomen. Enkele slepen van de oude lade werden onbezet gelaten en er werden in de uitbreidingsladen door Van Dinter dus geen overeenkomstige voorzien.

Enkel de Dulciana 4, de Viola di Gamba 8 (met groot oktaaf in zink) en de Trompet 8 bas waren volledig aan Van Dinter toe te schrijven. Uiteraard ook de aanvullende tonen waren van Van Dinter's hand.

De Fourniture had toen volgende samenstelling:

C	c ^o	c'	c''	c'''
1	1 $\frac{1}{3}$	2	2 $\frac{2}{3}$	4
$\frac{2}{3}$	1	1 $\frac{1}{3}$	2	2 $\frac{2}{3}$
$\frac{1}{2}$	$\frac{2}{3}$	1	1 $\frac{1}{3}$	2

In verband met intonatie moet nog gesignaleerd dat de winddruk door Van Dinter gevoelig werd verhoogd in functie van toonsverhoging (tot a = 435 Hz, daar waar de toonhoogte voorheen om en bij de a = 415 Hz was gelegen), gepaard gaand met inkorting van de meeste pijpen, opsnedeverhoging en vernauwing van de voetopening.

Restauratieoptie

Alle elementen in acht genomen, tekende zich in de te nemen restauratieoptie een duidelijke richting af. De bijdrage van Van Dinter was kwalitatief niet hoog aan te slaan, en bleef alvast gevoelig beneden het niveau van het Goltfuss-materiaal. Het dispositiebeeld dat na Van Dinter's interventie tot stand kwam leverde door gebrek aan samenhang geen echt gesloten Van Dinter-klankbeeld op, wel een uitgedund en schromelijk vervormd Goltfuss-klankbeeld, dat door inkorting, opschuiving en intonatie-

wijziging van het pijpwerk, tot een karikatuur van het oorspronkelijke was uitgegroeid.

Het was duidelijk dat teruggekeerd moest worden naar het klankbeeld dat Goltfuss hier tot stand had gebracht, mét teruggrijpen naar de originele tessituur van 45 tonen, met verkort oktaaf. Een adequate restauratiebehandeling van de oude windlade en van het pijpwerk lieten geen andere weg open.

Een bekend Nederlands organist en orgelkundige die met mij enkele jaren vóór de restauratie aan dit orgel een bezoek bracht en het een paar uur bespeelde — zonder het binnenwerk van de orgelkast een blik te hebben gegund — meende zich voorstander te moeten verklaren van de in de mode zijnde «zachte» restauratieaanpak, die de «groeigeschiedenis» van het orgel zou respecteren, en aldus zou men volgens hem het orgel moeten restaureren naar de toestand waarin Van Dinter het had gebracht.

Deze gedachte klonk toen reeds mooi in veler oren, maar voor wie voldoende bekend was met de organisatie van het binnenwerk en de toestand van het pijpwerk, bleek overduidelijk dat «zacht» hier als synoniem kan gesteld worden met «zwak», dat «groeigeschiedenis» hier zoveel betekende als «misgroeïing» en dat het bijgevolg hier eventjes noodzakelijk bleek door te denken op enkele grondregels van de orgelrestauratiekunst, nl. dat een oude windlade en zoveel oud pijpwerk terug in hun oorspronkelijke functie en verbanden moeten gebracht worden om hun juiste betekenis als onderdelen van een goed georganiseerd muziek-instrument te kunnen vervullen.

Wij zijn die schijnbaar zachte aanpak niet bijgetreden en hebben ons dan ook steeds uitgesproken voor een consequente terugkeer naar de toestand anno 1696.

Nu tijdens de restauratiewerken zelf ten volle duidelijk is geworden hoezeer de verhoudingen in de mensurering van het pijpwerk, de windtoevoer, de winddruk, de toonhoogte enz. waren verstoord, is onze visie ruimschoots bevestigd.

Enkel in de doortastende optie voor terugkeer naar de oorspronkelijke toestand kon een gesloten artistieke klankeenheden worden bereikt.

Technische bladzijde

Met het oog op een algehele restauratie van het orgel werd Gabriël Loncke, orgelkundige te Overmere, als ontwerper

aangesteld. Hij legde in oktober 1979 een definitief ontwerp voor, dat door het opdrachtgevend bestuur en alle betrokken overheidsinstanties werd goedgekeurd. De door Dhr. Loncke in zijn ontwerp uitgewerkte restauratieoptie volgde consequent en spontaan de hierboven reeds geformuleerde optie, waaruit besloten mag worden dat zij ook zijn overtuiging was. In juni 1981 vond een aanbesteding plaats, waarbij de uitvoering van de restauratiewerken werd toegewezen aan de orgelbouwfirma G. Potvlieghe-De Maeyer te Denderwindeke. Op 1 oktober 1982 is een aanvang gemaakt met de uitvoering der werken. De afsluiting ervan met een voorlopige oplevering vond plaats op 12 november 1986. Een volledig technisch overzicht van de constructie werd verkregen na de beëindiging der werken; we geven er hier een samenvatting van.

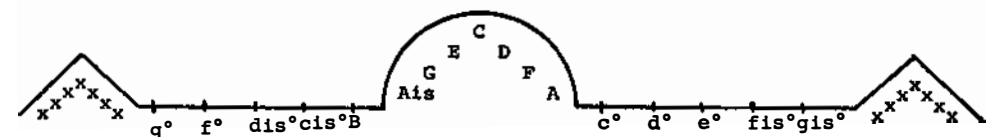
Vermits bij de in België te volgen administratieve procedure het orgel niet geheel gedemonteerd kan worden tijdens een ontwerp-fase, diende de in het restauratieontwerp voorziene dispositie tijdens de uitvoering licht bijgestuurd te worden.

Van een aantal andere feitelijkheden kon pas bij de restauratie zekerheid verkregen worden. Zo waren er meer gedeelde registers dan tevoren bekend kon worden, omdat via lange ijzeren haken sleepgedeelten te midden in de pijpstukken langs een sleuf werden verschoven: dit was uiteraard pas zichtbaar bij ontmanteling van de windlade. Het vermoede tertregister was er in origine niet geweest, doch wel een Sifflet 1-voet waarvan het pijpwerk grotendeels bewaard was, maar zeer ingekort; de mensuur liet geen uitlenging toe tot een Terts 1 3/5-voet omdat anders een diametermensuur verkregen zou zijn die enger was dan de Octaaf 2-voet (wat voor een tert uitgesloten is). Ook pas bij de restauratie kon de precieze en tevens merkwaardige originele mixtuursamenstelling worden teruggevonden.

Er volgt thans een detaillering van het pijpwerk, in de volgorde waarin de registers op de windlade staan opgesteld.

PRESTANT 8 voet

De grootste pijpen t.e.m. gis° staan in het front, in volgende opstelling (de 7 pijpen in elke scherpe zijtoren zijn stom):

De frontpijpen zijn van een zelfde hoog loodgehalte als het binnenpijpwerk. Volgens een analyse d.d. 12 sept. 1978, gemaakt in het labo van de Katholieke Universiteit Leuven, is de samenstelling van het orgelmetaal als volgt : 97,50% lood en 2,22% tin (geen andere onzuiverheden werden gevonden).

De frontpijpen werden belegd met tinfoelie.

De drie grootste frontpijpen vertoonden verzakkingsverschijnselen hoewel ze in de toren — wellicht van in origine — opgehangen bleken met een eenvoudige ijzerdraad. Dunwandigheid en beschadigde kernfase maken dat de vijf grootste pijpen, en in het bijzonder de grote C-pijp, wat moeizaam tot spraak komen. Voor de 7 pijpen in de middentoren werden voorzieningen tegen doorzakken getroffen d.m.v. een regelbare ophanging. Spijts alle pogingen om de intonatie van de vijf grootste pijpen zo vlot mogelijk te krijgen, is het bekomen resultaat niet naar wens ; er wordt overwogen hierin via supplementaire werken beterschap te brengen.

Vanaf a° is het pijpwerk van de Prestant opgesteld op de windlade ; alle pijpen zijn oud ; de meeste dienden uitgelengd te worden.

HOLPEYPE 8 voet

Volledig oud. De 6 grootste zijn in eik, doch met metalen voeten ; opgelijmde voorslagen ; opgesteld achter de middentoren. Vanaf Ais metalen gedekten met verschuifbare hoeden ; verschillende opsnedes bleken verhoogd te zijn, wat gecorrigeerd werd door het aansolderen van een reepje metaal aan het bovenlabium.

CORNET 4 koren

Volledig oud. Samenstelling : 4', 2 $\frac{2}{3}$ ', 2' en 1 $\frac{3}{5}$ '. Alle koren in zelfde mensuur patroon (wijde fluit). Alle pijpen dienden uitgelengd te worden. Opgesteld op twee verhoogde pijpenbanken.

PRESTANT 4 voet

Volledig oud. behalve de C-pijp die nieuw werd gemaakt, in gehamerd metaal. De meeste pijpen werden uitgelengd.

FLUYTE 4 voet

Oud pijpwerk. Metalen gedekten met verschuifbare hoeden. Een aantal opsnedes diende verlaagd te worden.

NASARD 3 voet

Integraal nieuw. De 21 grootste (C-c') zijn metalen gedekten met verschuifbare hoeden, de 18 volgende (cis'-fis'') zijn roer-gedekten, de kleinste (g''-c''') zijn open fluiten.

OCTAVE 2 voet

Oud. Alle pijpen dienden uitgelengd te worden, op een 10-tal na.

SIFFLET 1 voet

Oud, behalve b'' die nieuw is. Wijde open fluitmensuur. Alle oude pijpen waren gevoelig ingekort en dienden uitgelengd te worden.

LARIGOT 1 $\frac{1}{2}$ voet

De 4 grootste pijpen zijn oud doch dienden gevoelig uitgelengd te worden. De C-pijp draagt een vroeg-19de-eeuwse inscriptie (\neq Van Dinter) «Laricot» waaruit blijkt dat ze de grootste pijp van een Larigot was. Door Van Dinter zijn de 4 oude pijpen geïntegreerd geweest in de Cor de Nuit 1', vermits de C-pijp ook deze inscriptie draagt. Uit de mensurering blijkt dat deze C-pijp overeenstemt met de G-pijp van de Octave 2' ; naar de hogere tonen toe is er een overgang naar wijde fluitmensuur. Van G tot c''' is nieuw pijpwerk.

SESQUIALTER 2 koren

Samenstelling :	C	cis'
	1 $\frac{1}{3}$	2 $\frac{2}{3}$
	4/5	1 $\frac{3}{5}$

Fragmentarisch oud pijpwerk, voornamelijk in het tertskoor ; de overige zijn nieuw. Vermits het register van éénzelfde mensureringpatroon vertrekt als de mixturen, werd het beschikbare oud pijpwerk waarop geen inscripties aanwezig waren (en dus geen indicaties voor rangschikking in andere spelen) geïntegreerd in de Sesquialter op die plaatsen waar het volgens zijn mensuur en toonhoogte een geschikte plaats vond.

MIXTURE 4 3 koren

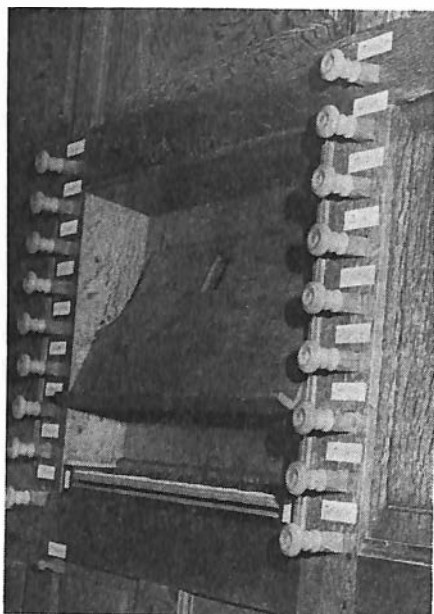
Bestaat grotendeels uit oud pijpwerk ; de meeste dienden uitgelengd ; enkele nieuwe pijpjes, vooral in het 4° koor.

Samenstelling :

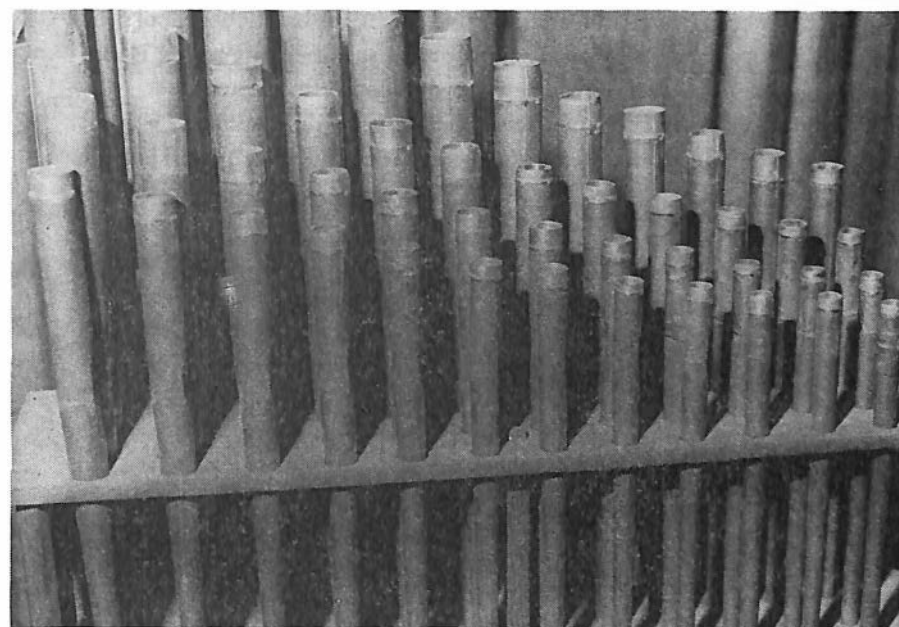
C tot c°	cis°	cis'	cis''
1	1 $\frac{1}{3}$	2	2 $\frac{2}{3}$
$\frac{2}{3}$	1	1 $\frac{1}{3}$	2
$\frac{1}{2}$	$\frac{2}{3}$	1	1 $\frac{1}{3}$
$\frac{1}{3}$			

CHYMBAL 3 koren

Ongeveer een vierde van het pijpwerk is oud, vooral in de discant ; de overige zijn nieuw.

Zicht op klavier en registerborden

Fragment van het pijpwerk : zicht op een gedeelte van de Cornet IV. Uitlengingen om de originele toonhoogte te herstellen.

Samenstelling :

C	cis ^o	cis'	cis''
1/2	2/3	1	1 1/3
1/3	1/2	2/3	1
1/3	1/2	2/3	1

(= dubbelkoor)

TROMPET 8 voet

De 24 kleinste pijpen (discant) zijn oud ; 21 pijpen (C-c') zijn nieuw bijgemaakt.

De koppen zijn in lood en in kurk vorm. Stemkrukken in ijzer met vering. Messing-lepels (naar Brabants-Duits gebruik de zogenaamde «scheepjeskeel»), met schuin aangesoldeerd sluitstuk. De tongen op het uiteinde rechtaf gesneden. De discant-tongen waren nagenoeg geheel origineel gebleven ; aan de hoge tonen toe blijven zij vrijwel constant van eenzelfde dikte, wat een vlotte aanspraak niet steeds ten goede komt. De stevels zijn in lood ; om stevigheidsredenen zijn de vier grootste van een messing-ring voorzien aan de bovenrand.

Teenpedaal

Schalbekers in vertind blik ; de bekers in de bas hebben ook een loden opzetstuk. Kenmerkend voor de schalbekermensuur is een zeer traag afnemende wijdte naar de hoogste tonen toe. Hierna volgt een schematisch overzicht van de dispositie, volgens plaatsing van de registertrekkers aan weerszijden van het klavier :

HOLPEYPE	PRESTANT 8
PRESTANT 4	CORNET
NASARD	FLUYTE
SIFFLET BAS	OCTAVE
LARIGOT BAS	SIFFLET SUP.
SESQUIALTER BAS	LARIGOT SUP.
CHYMBAL	SESQUIALTER SUP.
TROMPET BAS	MIXTURE
TREMBLANT	TROMPET SUP.
NACHTEGAAL	

— Cornet ab cis'

— deling bas/sup. : c'/cis'

— manuaalomvang : CDEFGA c'''

pedaalomvang : CDEFGA - c° (aangehangen)

Overige technische specificaties :

De oorspronkelijke tremulant was nog aanwezig ; hij was aangebracht in het liggende oude gedeelte van het windkanaal ; enkel de klep ontbrak en diende bijgemaakt te worden.

Het opstaande deel van het windkanaal moest nieuw gemaakt worden.

Er is ook een Nachtegaal aanwezig.

De windvoorziening kan thans op tweeërlei manieren gebeuren. Vooreerst bleef de oorspronkelijke windlevering, bestaande uit drie spaanbalgen met 3 hele en 2 halve plooiën, samen met de handpompbediening en de balgenomkisting, ongewijzigd bewaard. Deze windvoorziening is een van de oudste bewaarde in Vlaanderen, en vormt derhalve een zeer belangrijk uitgangspunt in de toongeving van dit merkwaardig orgel. De eiken balgen werden opnieuw belederd en in functie gesteld ; de omkisting werd hersteld.

Naast de oude windlevering met spaanbalgen is er een eiken magazijnbalg geplaatst, waarop een electro-ventilator is aangesloten.

Beide systemen zijn afzonderlijk te gebruiken en kunnen met een

schuif afgesloten worden.

De winddruk bedraagt 88mm. in waterkolom.

Een nieuw klavier, met verkort octaaf, werd vervaardigd, waarvan de maten teruggaan op 17de-eeuwse gebruiken, en waarvan m.b.t. de octaafmaat een en ander kon worden afgeleid uit de hartlijnen der toetsen afgetekend op het wellenbord.

De toetsbekleding voor de benedentoetsen is gebleekt been, voor de boventoetsen ebbenhout.

Een pedaal, aangehangen aan het groot octaaf, is nieuw toegevoegd, in een vormgeving die aansluit op deze van het orgel te Longueville (4) : een teenpedaaltje dus waarvan het draaipunt der toetsen gelegen is binnen de orgelkast en niet zoals gebruikelijk in een raamwerk buiten het orgelmeubel.

Het origineel gebleven wellenbord is in eik, met eiken wellen en vrij lange wel-armen, eveneens in eik.

De windlade bleef zo goed als geheel in oorspronkelijke toestand ; ze werd winddicht gemaakt, de ventielen opnieuw belederd, de door Van Dinter verwijderde lederpulpeten terug aangebracht. De pijpstukken zijn opnieuw gespijkerd. Enkele pijproosters moesten hersteld worden ingevolge later vergrote boringen.

De slepen worden aan de zijkanten van de lade getrokken.

De registertractuur verloopt over houten achtkantige walsen, geplaatst op schuin oplopende banken ; de oude walsen — eertijds door Van Dinter ingekort en op horizontale banken geplaatst — werden uitgelengd, en er werden ijzeren armen terug op originele hoogte aangebracht.

Mensurering en toongeving

Kenmerkend voor de mensurering in de Goltfuss-school is een grote geslotenheid, ten nadele zelfs van de diversifiëring. Deze geslotenheid, bijna uniformiteit te noemen, uit zich zelfs in de intonatiwijze. Wij bedoelen daarmee het volgende : het mensuurverloop van de prestant-stemmen t.e.m. mixturen, en van gedekte én open fluiten, vertoont bijna uniforme maatgeving, waardoor binnen elke klankgroep een geslotenheid van toongeving ontstaat. De opsmeden verlopen van laag naar hoog vrij constant in dezelfde verhouding, d.i. voor de prestanten nauwelijks iets meer dan $\frac{1}{4}$ van de labiumbreedte, voor de gedekte fluiten iets meer dan $\frac{1}{3}$, voor de open fluiten iets meer dan $\frac{1}{5}$.

Om aan die duidelijk aanwijsbare oorspronkelijke intonatiegebruiken van Goltfuss te beantwoorden, moesten tijdens de restauratie in de gedekte fluiten courant opsmeden verlaagd worden d.m.v. aansolderen van een reepje metaal aan het bovenlabium ; Van Dinter heeft immers het pijpwerk ook op dat punt niet met rust kunnen laten.

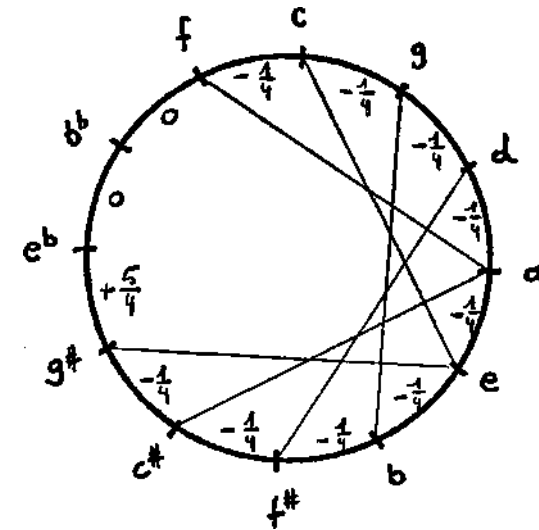
Een bijkomende hinderpaal om op het Goltfuss-klankbeeld terug te komen, vormden de door Van Dinter veelvuldig aangebrachte kernprikken en de enkele — nog later aangebrachte — diepe kernsteken. Ontleding van deze elementen, naast de evidenties naar voor tredend uit enkele ongewijzigde kernfazen, leverden de zekerheid op dat de oorspronkelijke Goltfuss-intonatie vrijwel kernsteekloos, of hoogstens met sporadisch kleine prikjes, is doorgevoerd.

De wollige zoete toon die het orgel voor de restauratie had, bleek een fabel te zijn die zijn ontstaan had gevonden onder het ingrijpen van Van Dinter, maar in feite geen uitstaans had met het oorspronkelijke klankbeeld.

Met grote zorgvuldigheid werd het oude pijpwerk opnieuw in zijn toonfunctie tot klinken gebracht ; een nieuw pijpwerk werd hierbij in onvervalste Goltfuss-stijl aangepast. Het resultaat is een krachtige, duidelijke maar intens zingende toon, in de labiaalstemmen met sterk vokale eigenschappen. Een wel heel karakteristiek geluid levert de Cornet : een kloeke toon, die zich wel duidelijk onderscheidt van de rondere 18de-eeuwse rococo Cornet. De gedektefluiten met een waarneembare aanspraak, maar conform aan Brabantse gewoonten in een minder heldere, meer overtrokken toon. De Sifflet en Larigot, gelet op de wijde mensuur met een krachtige, niet té zeer verfijnde klank ; het gebruik ervan in de context van deze dispositie zal wenselijk zijn, en er zal alvast moeten afgezien worden van enkele gevestigde smaakgewoonten. De Trompet treedt tevoorschijn als een forse toeter, méér dan de latere Vlaamse trompet, verwant met het gelijknamige blaasinstrument of met de oude barokbazuin, en alvast zijn meest kenmerkend karakter etalerend in de discant.

Het antieke klankkarakter wordt in belangrijke mate mede geprofileerd door het aanbrengen van een oude temperatuur. Het gaat hem om een licht gemodificeerde middentoonstemming, een temperatuur die zeer dicht bij de oorspronkelijke moet liggen en kennelijk vrij goed met het pijpwerk in overeenstemming is te brengen.

Zes reine tertsen worden gevormd door een reeks van negen opeenvolgende kwinten die $\frac{1}{4}$ komma te klein worden gestemd, met als sluitstuk twee reine kwinten :

Voortgaande op nog oorspronkelijk gebleven lengte van sommige pijpcorpora, is de oude toonhoogte hersteld, die ruim $\frac{3}{4}$ van een hele toon onder de huidige diapason $a = 440$ Hz lag.

Funkioneel in de hedendaagse liturgie ?

Dat dit Goldfuss-orgel zich toch als een merkwaardig muziekinstrument in historisch perspectief presenteert, spijs het erg negatief werken van de overakoestiek van het gerestaureerde kerkgebouw, zal voor ieder die bij het Vlaamse orgelgebeuren betrokken is een evidentie zijn. Minder evident is het om dit 17de-eeuwse orgel in zijn meest oorspronkelijke functie van kerkorgel te kunnen terugplaatsen, en van vele zijden worden beslist nog grotere vraagtekens geplaatst wanneer het er om gaat in de hedendaagse katholieke liturgie met zijn Nederlandse volkszang, aan het instrument een rol toe te bedelen van volwaardig begeleidings-instrument, of als instrument ter vertolking van de aan het kerklied gebonden orgelliteratuur.

Te Leuven zelf waar het orgel allereerst als kerkorgel binnen de liturgie terug zijn functie zou moeten kunnen opnemen, is men vóór het gereedkomen reeds al te kwistig omgesprongen met

voorbarige apologieën, die het Peter Goldfuss-orgel hebben teruggedrongen in het hoekje van de historische curiosa ; omwille van het verkort groot oktaaf, omwille van de gemodificeerde midden-toons-temperatuur wordt het ongeschikt geacht om de taal van het Nederlandse kerklied te spreken. Wel niemand zal beweren dat op dit orgel alles mogelijk is, — er zal smaak en vakkennis nodig zijn om te weten op welke wijze dit instrument moet worden aangewend, maar vermits het een orgel betreft waarbij voor het eerst in Vlaanderen naar een oud klankpatroon is teruggegaan, heeft zo goed als niemand de volle klankrijkdom in de gegeven beperking uitgetest of vertaald naar nieuwe vormen. Goede waar prijst zichzelf, zegt men, en behoeft geen lange apologie.

Reeds enkele maanden vóór het gereedkomen van de Goldfuss-restauratie werd de Begijnhofkerk m.b.t. de begeleiding van de volkszang uitgerust met een nieuw koor-orgel, dat tot bedoeling heeft de 'lacunes' van het Goltfuss-orgel in 'complementaire' coëxistentie te ondervangen.

De vergelijking makend tussen het klankbeeld van beider instrumenten, — het oude met een krachtig diep volume om de volkszang belijnd te richten en te leiden, het nieuwe met een klein, zwak, weinig karakter-vol, en voor sommige registers zelfs windzuchtig geluid, dat de zingende kelen niet aankan, laat staan de literatuur rond het kerklied enige allure en glans weet te verlenen —, stelt men zich, spijs ronkende commentaren op papier, terecht de vraag of de heren zich in hun belijdenissen niet van instrument hebben vergist. De intonatiehulp uit den vreemde, Zwitserland naar men zegt, heeft het nieuwe koor-orgel ook niet opgetild boven de alledaagsheid van wat reeds jaren in eigen land door dezelfde ateliers werd verricht. Men beseft pas dan goed hoe sterk nog steeds in de katholieke liturgie beoefening het orgel teruggedrongen is in een positie van achtergrond-sfeerschepping. Want wie overtuigt men met het nieuwe koor orgel van de bijzondere geschiktheid als liturgisch begeleidingsinstrument als de klankcontouren op nauwelijks 10m. afstand in de zingende gemeente niet meer naar behoren zijn waar te nemen? Voor ons is het duidelijk dat ook het Nederlandse kerklied samen met een goeie brok orgelliteratuur die daaraan kan worden opgehangen, zijn weg naar Goldfuss-orgel moet vinden. Het zal kundigheid, verbeeldingskracht en goede smaak vergen van de

organist aan wie de begeleiding en omspeling van het kerklied is opgedragen, om de passende keuzen te maken.

Maar zo het Goltfuss-orgel buiten de hedendaagse liturgie-beoefening blijft staan, gaat men ten onrechte voorbij aan één der meest essentiële functies van dit orgel zelf. De historische karakteristieken die de moderne smaak niet met gemak tegemoet treden of op zichzelf een uitdaging vormen voor de orgelspeler van deze tijd, kunnen hiertoe geen gewettigd excuus vormen.

VOETNOTEN :

1. J.P. Félix : «L'orgue du Grand Béguinage de Louvain», in 'Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archéologie de Louvain et environs', deel X, 1970, blz. 69-80.
2. G. Loncke : Restauratiebestek — Orgel in de St.-Jan de Doperkerk in Leuven. Historische nota. 1979.
3. Peter Goldfuss, ° Antwerpen, ca. 1646 - † Haacht, 28 febr. 1697. Naast het Leuvense begijnhoforgel is nog werk bekend van hem te Tervuren (1686), Leuven St.-Maartensdal (ca. 1690), Diest Elisabeth-gasthuis (1696). Hij zou ondanks zijn opleiding geen grote zelfstandige carrière kunnen opbouwen : wellicht zijn zowel zijn vroegtijdige dood als de politiek troebele omstandigheden op het einde van de 17de eeuw daar de oorzaken van.
4. Longueville. Orgel van P. Goldfuss, gebouwd voor de priorij Sint-Maartensdal te Leuven, rond 1690. Bij de opheffing van dit klooster, in 1785, werd het orgel verkocht aan de parochiekerk van Longueville (Waals-Brabant).

Op het ogenblik dat bovenstaand artikel reeds in druk was, bereikte ons het bericht dat het contract m.b.t. de bouw van dit orgel ontdekt was. Het is Dhr. J.-P. Felix gelukt om in de notarisakten van Leuven — er waren in 1690 niet minder dan 75 notarissen in Leuven! — het contract met P. Goltfuss terug te vinden. De redactie hoopt dit belangrijk document te kunnen publiceren in het Orgelkunst 1987/3, ter vervulling van het bovengaand artikel.

Ægidius-Franciscus van Peteghem

° Gent, 27 maart 1737 — † Gent, 5 maart 1797

P. ROOSE

In het voorliggend artikel wordt de Gentse orgelmaker Ægidius Franciscus van Peteghem min of meer geïsoleerd uit zijn familie besproken : dat ik me hierdoor op glibberig terrein begeef besef ik ten volle. Het wordt immers als vanzelfsprekend beschouwd dat vader Pieter Van Peteghem en zijn beide zonen Lambert-Benoît en Ægidius-Franciscus nauw samenwerkten.

Bij technische analyse van hun orgels (vooral wat betreft pijpwerk) blijkt immers niet te onderscheiden wat door wie gemaakt is : de conclusie ligt dan ook voor de hand dat alles uit dezelfde orgelmakerij kwam.

Dat vader Pieter zich in 1776 met Lambert-Benoît associeerde kan wellicht op de eerste plaats geïnterpreteerd worden als een zakelijke aangelegenheid in de familie. Maar daarbij mogen we niet vergeten op te merken dat de aparte werkljst van Ægidius-Franciscus (cfr. Grégoir) net in 1776 aanvangt ; werken van vroegere datum waar zijn naam mee verbonden is zouden dus in meerdere mate als familieproducties te aanzien zijn. Misschien is het ook op dat moment dat Ægidius-Franciscus naar de Veldstraat verhuisd is.

Verder valt het op, wanneer men zich eens grondig verdiept in de Van Peteghem-studie, dat Ægidius-Franciscus zich als orgelmaker toch een soort profiel wist aan te meten dat op bepaalde punten afwijkt van dat van zijn familieleden.

Het is niet de bedoeling hier een grondige analyse te maken van wat mij bijzonder opviel bij Ægidius-Franciscus, doch gewoon een aantal eigenheden te distilleren en op een rijtje te zetten, dit als inleiding bij het hoofdoel van dit artikel, nl. de publicatie van een geactualiseerde werkljst van Ægidius-Franciscus van Peteghem, die precies 250 jaren geleden geboren werd.

De Brabantse Van Peteghem

Het is reeds enkele organologen opgevallen dat de beide zonen van Pieter van Peteghem sr. geografisch gezien zowat elk een territorium afbakenden :

- Lambert-Benoît bestreek het gebied ten westen van Gent (het westelijk en zuidelijk deel van Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Frans Vlaanderen en Zeeuws Vlaanderen) ; hij trad hiermee hoofdzakelijk in het voetspoor van zijn vader.
- Ægidius-Franciscus betrad ten dele onontgonnen gebied in de meer noordoostelijke richting (land van Dendermonde, Vlaams Brabant, Antwerpen en de Kempen).

We kunnen de organograaf Gh. Potvlieghe bijtreden waar hij Æg. Fr. van Peteghem de « Brabantse » Van Peteghem noemt. Was zijn interesse voor de meer noordelijke gebieden een persoonlijke zaak ? Of heeft de normale expansiedrang, die in elk bedrijf aanwezig is, hem naar ginds gedreven ? Een sluitend antwoord zullen we hier allicht niet voor vinden.

Een hoogtepunt in zijn noordelijke gerichtheid zal er beslist gekomen zijn na de voltooiing van zijn prestigieus orgel in de kathedraal van Mechelen : de aartsbisschop schonk hem toen een studiereis naar Nederland. Maar het Mechelse orgel vertoonde bij nader inzien ook reeds on-Vlaamse karaktartrekjes : op die manier zouden we nog vervallen in de discussie over de kip of het ei !

Het familiebedrijf Van Peteghem

Als vertrekpunt voor wat verder volgt, wil ik van volgende hypothesen uitgaan :

- vanaf ca. 1765 tot ca. 1800 werden alle orgelwerken vervaardigd in het gezamenlijk familiaal atelier ;
- omdat uiteindelijk toch één persoon schuilt achter het concept van een instrument, nemen we aan dat toch telkens één van de drie (Pieter of zijn zonen) de verantwoordelijkheid nam voor een nieuw orgel ;
- overlappingen hierin komen voor ; het afleveren ter plaatse van een orgel gebeurde niet noodzakelijk door dezelfde man die het contract negocieerde (cfr. de handtekeningen op contracten enerzijds en op kwitanties anderzijds) ;
- tussen « werk » van Pieter en Lambert-Benoît enerzijds kan men totaal geen elementen van onderscheid vinden (er zit natuurlijk wel een evolutie in, maar die is enkel tijdsgebonden) ;
- bij Ægidius-Franciscus anderzijds vindt men wel een paar

punten van onderscheid (hier verder opgesomd), waaruit kan blijken dat hij toch een eigen stempel drukte op de orgels die onder zijn verantwoordelijkheid ontstonden.

Tenslotte nog dit : Pieter en zoon Lambert-Benoît woonden in de Drabstraat (waar Pieter in 1733 zijn atelier gevestigd had), Ægidius-Franciscus woonde in de Veldstraat. In 1776 associeerde Pieter zich met Lambert Benoît (die nota bene de jongste van de zonen was). Is er een verband tussen deze gegevens ?

Eigen kenmerken

Uitspraken van Ægidius-Franciscus van Peteghem over zijn artistieke opvattingen zijn er niet. Er is alleen die ene keer wanneer hij zijn mening geeft i.v.m. het gedeelde orgeltype :

«eene venster in den gevel van de kerk daer voor waer zeer noodig ende indispensabel dat U orgel zoude verdeelt worden in twee kassen, voor het light in de kerk niet te beletten, als oock voor het stand houden van de orgel, want de orgel bevrydt zoude zijn (als zij in twee deelen staet) van den heete der sonne...»

Maar in dit geval gaat het wel niet over een strikt persoonlijk inzicht van Ægidius-Franciscus, vermits zijn vader en broer evengoed gedeelde types afgeleverd hebben.

Laten we het dan maar vanuit een ander vertrekpunt proberen. In 1778 laat Pieter van Peteghem sr. aan de afgevaardigde van het kerkbestuur van Middelburg (NL) weten « dat hij voor één enkel werk in de Hollandsche smaak, zijn gewoone mensuren, daar te lande gebruikelijk, niet wel kan veranderen... ». In Gent wist men dus goed dat er in Nederland anders gewerkt werd.

Heeft daarentegen Ægidius-Franciscus zich wat geplooid naar de gewoonten van zijn meer noordelijk cliënteel ? Ziehier onze vaststellingen :

— In Nederland kent men de praktijk van de talrijke gedeelde registers (bas/discant) niet. In Vlaanderen was er sprake van b.v. 12 registers wanneer er 12 trekkers bij het klavier waren in werkelijkheid komt dat neer op b.v. 8 hele en 2 gedeelde (dus maar 10 volledige spelen) ; vaak telde men er hier ook nog de trekker van Tremulant en die van Rossignol bij. Wanneer men dan Nederlanders « een orgel van 14 registers » wilde aanpraten, was men op het verkeerde adres.

Welnu, Ægidius-Franciscus blijkt soms reële, volledige spelen

te rekenen (wat zijn vader en broer niet doen). Zijn werklijst overlopend vinden we nog een paar orgels waarbij we het registraantal, opgenoemd in Grégoir, kunnen toetsen aan ofwel een contract ofwel bewaarde klaviatuur : bij het orgel van de abdij Rozendaal bij Mechelen en bij dat van de kathedraal in Mechelen zijn reële registers geteld.

Maar evengoed zijn er enkele (Aartselaar, Lebbeke, Turnhout-hospitaal) waar met registertrekkers gerekend is. En bij Antwerpen (Sint-Andrieskerk) is gewoon het aantal « items » genomen dat in het contract opgesomd staat (gedeeld en ongedeeld door mekaar). Veel bewijsgrond valt hier dus niet te halen.

Hierbij dient verder aangestipt dat halve klavieren (bij Van Peteghem zijn dit steeds Echo's) in de werklijsten (Grégoir) niet werden meegeteld, noch in het aantal klavieren noch in het getal registers.

Het valt bovendien op dat Ægidius-Franciscus geen orgels met een Echo maakte (alleen de abdij Rozendaal had er een, maar dat orgel kan een werk zijn van Pieter van Peteghem — het staat ook op zijn werklijst ! — dat enkel door Ægidius Franciscus geplaatst is).

— In noordelijker richting vindt men bijna nooit het (Franse) gebruik om mixturen op te splitsen in Fourniture + Cymbale. Ægidius-Franciscus levert vaak (ook in Vlaanderen !) orgels met één — niet ontdubbelde — mixtuur (die hij dan inderdaad soms « Mixture » noemt).

— Qua disponering vallen er eveneens een soort « tegemoetkomingen » aan meer noordelijke gebruiken te suggereren : sesquialters b.v. waren in Nederland nogal gewent i.v.m. begeleiding van de volkszang (bij Lambert-Benoît daarentegen vindt men ze nog nauwelijks).

Ægidius-Franciscus is tevens vlugger geporteerd naar het toevoegen van een pedaal, en niet zomaar een aangehangen kistpedaaltje van één oktaaf, doch twee oktaven en gedeeltelijk onafhankelijk.

Niet enkel de zeer grote orgels kwamen hiervoor in aanmerking : Scherpenheuvel en Onze-Lieve-Vrouw-Waver getuigen hiervan.

En vergelijkt men Lebbeke en Zele — qua omvang ongeveer

gelijke orgels, bovendien van het gedeelde type — dan ziet men dat Ægidius-Franciscus in Lebbeke een flink pedaal bouwde, maar dat zijn broer Lambert-Benoît dit in Zele overbodig achtte.

— Mensurenvergelijkingen zouden in dit kader heel revelant kunnen zijn. Helaas zijn nog al te weinig opmetingen beschikbaar om gevolgtrekkingen te kunnen maken.

— Werk van de Antwerpse orgelmakers Delhaye verschilt in niet geringe mate van dat der Gentse Van Peteghem's. Hoe die Delhaye's — die oorspronkelijk te Gent gevestigd waren — tot die eigen stijl gekomen zijn is nog niet onderzocht: dit is een grote lacune in de Vlaamse organografie.

Nu blijkt dat er contacten kunnen geweest zijn tussen Delhaye's en Van Peteghem's.

Zo zou (cfr. Grégoir) Æg. Fr. van Peteghem — weer hij dus — Louis Delhaye (die op 13-jarige leeftijd zijn vader verloor) met de nodige goede raad bijgestaan hebben om het orgelbedrijf van zijn vader voort te zetten. Maar om welke Louis Delhaye het gaat (een zoon van Jacobus-Josephus?) blijft voorlopig een raadsel.

Feit is dat de Antwerps-Brabantse Delhaye's allerbelangrijkste orgelmakers in hun gebied waren, maar dat juist dat gebied ook door Æg. Fr. van Peteghem doorkruist werd. In hoeverre er een correlatie bestaat tussen de Delhaye's en de « Brabantse » Van Peteghem is het onderzoeken waard.

Grégoir citeert een paar appreciaties door Æg. Fr. van Peteghem nopens werk van Delhaye's: zo te zien vallen die niet onverdeeld gunstig uit.

Indien Æg. Fr. van Peteghem zich wetens willens wat aangepast heeft aan wat gangbaar was in de noordelijke gebieden die hij betrad, dan is dit alvast in Nederland geen groot succes geworden: een heel aantal van zijn instrumenten werd vrij vlug als occasie overgelaten.

Vermelden we tenslotte dat er reeds een aantal werken zullen zijn waar doodgewoon geen auteurschap op te kleven valt:

Sint-Lievens-Houtem (1780) b.v. is zo een geval. Bij Grégoir staat het niet in de lijst van Pieter of Lambert-Benoît van Peteghem, maar in de annex-reeks (blz. 198); tevens is er

gespecificeerd *orgue comme à Velseque* (een werk van Ægidius-Franciscus!); bovendien heeft het orgel een ongesplitste Mixtuur 4 r.

Het werk dan maar aan Ægidius-Franciscus toeschrijven is ook riskant: er blijkt zeer duidelijk in origine een Echo geweest te zijn. Dan toch maar veilig opteren voor een co-productie?

Het meesterstuk: Mechelen, kathedraal

Hier vallen een paar merkwaardigheden te signaleren. Het is het enige orgel dat in de werklijsten (Grégoir) de vermelding krijgt van « 3 claviers... ». Zoals gezegd werden b.v. de 2½ klaviers instrumenten als « 2 claviers » aangeduid; de Echo werd niet meegerekend. Dit kathedraal-orgel was daarmee dus het enige orgel van de Van Peteghems dat over 3 volledige klavieren beschikte. Voor mij lijkt dit een bevestiging van de Brabantse gerichtheid van Æg. Fr. van Peteghem (ter herinnering: hij bouwde geen Echo-werken).

En er is nog meer. Wanneer men ziet dat Ægidius-Franciscus niet met registertrekkers rekent maar met volledige spelen, dan zou dit Mechels orgel dan toch (in tegenstelling met vroegere bewerkingen) het grootste instrument geweest zijn dat het Gentse atelier verliet.

Wij kwamen daarop als volgt:

Bij de bouw in 1777-81 waren er 3 klavieren, 41 registers, 2595 pijpen. In 1784, na de herstelling wegens waterschade, plaatste Van Peteghem een pedaal met 3 tongwerken: 32'-16'-8' (te beschouwen als ravalement van de 16'-8'-4'-tongwerkenreeks van Hoofdwerk I).

Tussen haakjes: wellicht gaat het hier om de enige bekende 32' van Van Peteghem?

De oudste dispositie-situatie die ons bekend is, dateert van ca. 1850 (vermoedelijk door Fr. Loret genoteerd); indien de laden nog die uit 1777 waren, dan was de registerverdeling als volgt:

Hoofdwerk I ca. 17 volledige spelen

Hoofdwerk II ca. 13 volledige spelen

Positief ca. 9 volledige spelen

Wanneer ik daaruit via het aantal pijpenkoren (à 54 pijpen, de Cornetten à 29) het totaal aantal pijpen trachtte te herberekenen,

kwam ik tot getallen die de opgegeven 2595 sterk benaderen (orgels als dat van Aalst of van Affligem blijven daar een eind onder!).

Pierre-François van Peteghem

° 1 augustus 1764 — † 3 maart 1844.

Deze enig bekende zoon van Ægidius-Franciscus van Peteghem krijgt maar een korte vermelding van Grégoir. Hij heeft inderdaad geen eigen imago ontplooid, maar liep hoofdzakelijk in de schaduw van zijn vader, met een paar verre uitlopers als Amsterdam.

We hebben derhalve de activiteiten van Pierre-François ondergebracht in de werklijsten van zijn vader (zie verder).

Enige creatieve inbreng heeft Pierre-François blijkbaar soms wel gehad : in een brief aan de pastoor van O.L.Vr. Waver signaleert Ægidius-Franciscus dat voor zijn orgel « thuis alreeds een model of plan door mijn zoon ongeveer voltooid is ».

Broekhuizen, in zijn Orgelbeschrijvingen (ca. 1850-1862), spreekt tweemaal (zie Tilburg-Heike en Amsterdam-Begijnhof) van een « Van Petichem, orgelmaker te Leuven ». Is hiermee Pierre-François bedoeld? Misschien had hij te Leuven een correspondentieadres of zelfs een verblijfplaats als tussenstap bij de verre verplaatsingen in noordoostelijke richting.

We weten niet precies wanneer Ægidius-Franciscus zijn studiereis in Nederland maakte (1781?), maar het lijkt niet uitgesloten dat zijn zoon Pierre-François hem vergezeld heeft; bij de Van Peteghem's was het immers gewoon dat de opleiding der zonen op 14-jarige leeftijd aanvang nam.

Volgens Grégoir huwde Pierre-François op 8 aug. 1797, en zou dan de orgelmakersstiel vaarwel gezegd hebben. Maar 1797 is ook het jaar waarin zijn vader overleden was, wat misschien al eer de ware reden voor dit vaarwel kan geweest zijn. Bovendien was de politiek-economische situatie er niet naar (Franse bezetting) om nog veel brood te zien in de orgelmakerij.

In 1819 kocht de Hervormde Gemeente van Vlaardingen het orgel van de opgeheven abdij van Baudelo te Gent (P. van Peteghem, 1764).

De koop werd gesloten met dien verstande, dat voorlopig slechts 2.600 gulden werd overgemaakt; « P. van Peteghem, wijnkoper

agter Sint megiels kerk te Gend » stelde zich garant voor de overige 1.000 gulden. Pierre-François was dus nog niet helemaal uit de orgelgeschiedenis verdwenen! Er zijn voorts een aantal brieven waarin P.-Fr. van Peteghem het kerkbestuur van de Mechelse kathedraal (vergeefs) aanschrijft i.v.m. achterstallige lonen voor herstel en accorderen van het orgel; de laatste van die brieven schreef hij zelfs nog in 1835. (Indien er nog voldoende plaatsruimte voorhanden is in de rubriek 'Bouwstenen' in deze jaargang van 'Orgelkunst', zullen wij ze integraal publiceren, temeer omdat er nog een en ander te vernemen valt over het Mechels kathedraalorgel).

In Fr. De Potter's geschiedenis van Gent lezen we nog: (over het Hof van Ravenstein) « In 1795 werd het gedeelte op St.-Michielsplein gekocht door den wijnhandelaar Frans van Peteghem, wiens erfgenamen de oude gebouwen in 1842 deden afbreken en vervangen door de rij huizen, welke men er nog aantreft ».

In zijn orgelmakerstijd moet Pierre-François veel pastoors onder zijn klandizie gekend hebben; misschien belde hij daar nu verder aan: was een orgel te duur geworden, een fles wijn kon er allicht nog vanaf!

Werken van Ægidius-Franciscus van Peteghem & zoon

De ons bekende werken worden hier onderverdeeld in twee luiken:

A. De reeks werken die door Grégoir specifiek op naam van Ægidius-Franciscus vermeld worden, blz. 199-200.

We houden deze reeks apart om volgende reden: wanneer men deze werken op een rij zet, in Grégoir's volgorde, en dan de bekende bouwdata toevoegt, dan merkt men dat deze reeks chronologisch geordend is. Tussenin blijven nog een aantal werken waarvan het bouwjaar niet bekend is, maar hun datering is thans al enger omlijnd, t.t.z. beter dan de omlijning van de hele lijst die 1776-1797 zou zijn.

(Nota: Grégoir zegt 1764-1797, maar we hebben sterke twijfels aangaande dit eerste jaartal).

B. Andere werken:

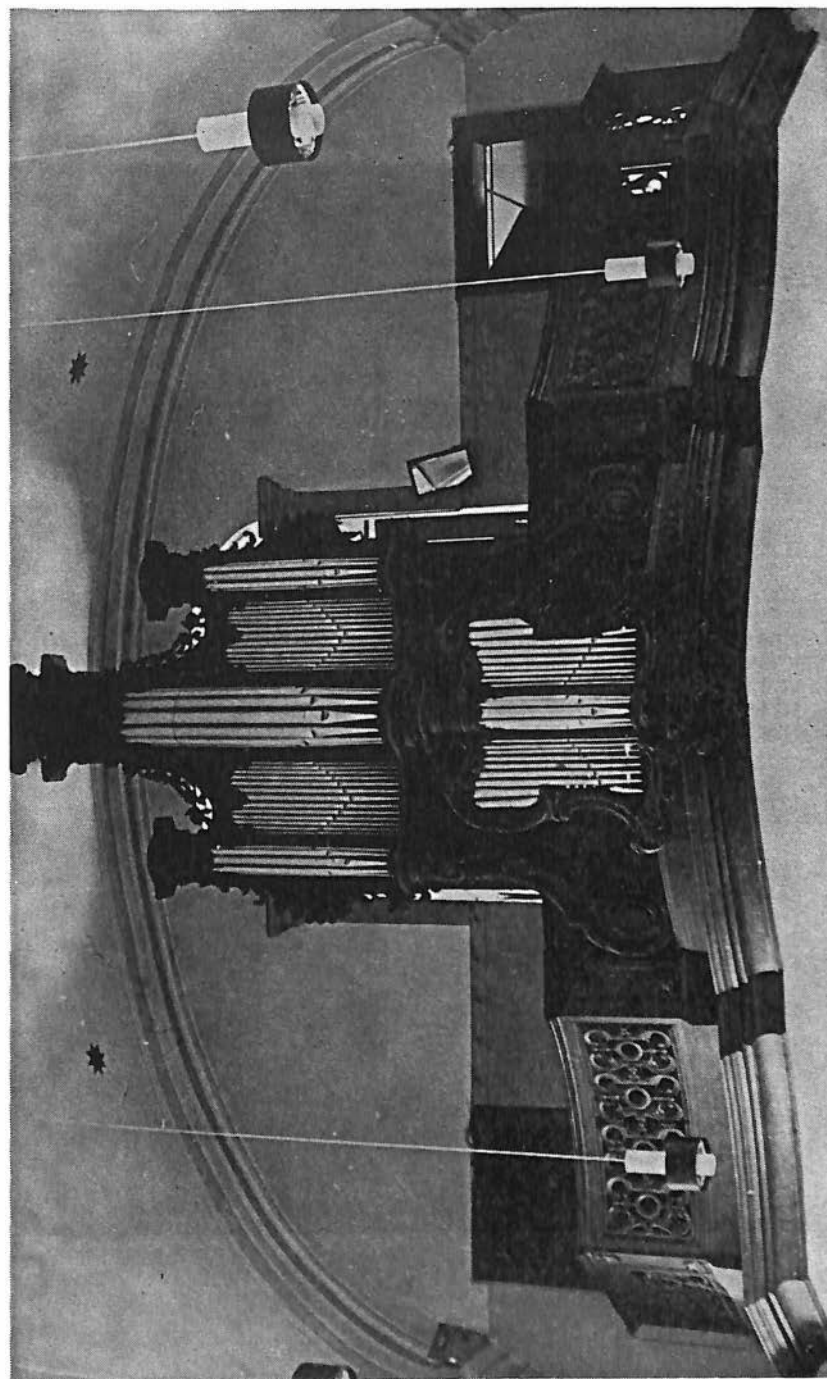
— werkzaamheden die sporadisch op andere plaatsen in Grégoir's Historique vermeld staan;

— werken die bekend geraakt zijn door archivalisch onderzoek of door bibliografische opzoekingen.

N.B. : Er worden geen werken louter op basis van een technische analyse van een instrument (of residua ervan) aan Ægidius-Franciscus toegeschreven; dergelijke toeschrijvingen kunnen immers niet met sluitende bewijsgronden hard gemaakt worden; er kan hoogstens vastgesteld worden dat het « een Van Peteghem-instrument » betreft.

WERKLIJST luik A.

- ? Opdorp / 12 reg., fl. 400 / het zou een occasie betreffen, nl. het Pos. van het oud orgel van abdij Affligem.
- 1776 Velzeke / n.o., fl. 1100 / (in 1777 eerste betaling voor orgel dat nog maar ten dele geleverd was).
- 1776 Turnhout, hospitaal / 14 reg., 950 gulden.
- ? Lippelo / 15 reg., fl. 1000.
- 1776 Rozendaal (i.e. abdij Sint-Katelijne-Waver bij Mechelen) / 20 reg., 2 klav. ped., fl. 2200 / (ook vermeld in reeks werken Pieter van Peteghem, Grégoir 197).
- 1777 Tienen, Alexianen / 2 klav., 22 reg., fl. 1500 / (ook vermeld in reeks werken Pieter van Peteghem, Grégoir 197).
- 1777 Mechelen, kathedraal / 3 klav. & ped., 41 reg., fl. 8500.
- 1779 Niel / 12 reg., fl. 1100 / + onderhoud tot 1791.
- 1779 Aartselaar / 13 reg., fl. 1100.
- ? Scherpenheuvel (Montaigu) / 2 klav. & ped., 23 reg., fl. 1600 / het pedaal is toegevoegd in 1782, brengt totale prijs op fl. 2100.
- 1779 Dendermonde, Brigittinessen / 14 reg., fl. 800 / (ook vermeld in reeks werken Pieter van Peteghem, Grégoir 197).
- ? Baasrode / 12 reg., 100 ponden / (ook vermeld in annex-reeks, Grégoir 198).
- 1781 Turnhout, St.-Pieter / renovatie, 2 klav., 30 reg., fl. 1800 / (ook vermeld in annex-reeks, Grégoir 198).
- ? Boortmeerbeek (Grégoir verkeerdelijk «Noord-Meerbeek») / 2 klav., 22 reg., fl. 1600.
- 1784 Mechelen, St.-Catharina / 2 klav., 26 reg., fl. 1400.
- 1784 Bornem (parochiekerk) / herstelling, fl. 480.
- 1784 Leuven, Pauscollege / 2 klav., 21 reg., fl. 2200 / in reeks werken Pieter van Peteghem (Grégoir 197) staat «collège St-Paul»: te identificeren met Pauscollege.
- ? «Laethem» (vermoedelijk Sint-Martens-Latem) / herstelling, fl. 300 / (ook vermeld in annex-reeks als «Latem», Grégoir 198).
- 1784 Berlaar (bij Lier) / renovatie Le Blas-orgel, 9 reg., fl. 800 / (ook Grégoir 128).
- 1786 Hoboken / renovatie, 2 klav., 14 reg., fl. 1300 (moet zijn «fl. 1800» cfr. archief) /
 - hetzelfde werk (het kostte nl. 1800 fl.) ook vermeld in Grégoir 197, lijn 25-26;
 - orgel was in 1770 reeds hersteld door Pieter van Peteghem, Grégoir 197, 1° lijn.
- ? Sint-Denijs-Westrem / ? , fl. 1000 / (ook vermeld in annex-reeks, Grégoir 198).
- 1787 Onze-Lieve-Vrouw-Waver / 2 klav. & ped., 23 reg., fl. 1800.
- ? Beersel / 11 reg., fl. 1000 / geplaatst in opdracht van zijn vader.

Hemiksem St.-Niklaaskerk

- 1786 Dendermonde, Augustijnen / herstelling, 2 klav., 18 reg., fl. 1300 / (ook vermeld in reeks werken Pieter vna Peteghem, Grégoir 197).
- ? Diest, Alexianen / 14 reg., fl. 1150 / (ook vermeld in annex-reeks, Grégoir 198).
- ? Viersel / 8 reg., fl. 750.
- ? Aat (Ath), St.-Julien / renovatie, 2 klav., 19 reg., fl. 1800 / Nota : Een werk te Ath is ook vermeld onder L.B. van Peteghem (Grégoir 199) ; het gaat niet om hetzelfde werk en wellicht niet om hetzelfde orgel.
- ? Temse / renovatie, 2 klav. & ped., 34 reg., fl. 2400.
- ? Denderwindeke / 12 reg., fl. 1000.
- 1791 Antwerpen, St.-Andries / 2 klav., 26 reg., fl. 3400.
- 1791 Lebbeke / 2 klav. & ped., 34 reg., fl. 5000.
- ? Appelterre / 12 reg., fl. 1000.
- 1795 Merchtem / vergroting, fl. 1100 / (in Grégoir 101 als «L. Van Peteghem»)
- ? Mechelen, O.-L.-Vr. van Hanswijk / 2 klav., 26 reg., fl. 3000.
- ? Utrecht ? (mogelijks is het werk in Wijk-bij-Duurstede bedoeld, dat in 1840 naar Elden is overgeplaatst).

WERKLIJST luik B

- 1763 Lokeren / onderhoud (1).
- 1767 Oudenaarde, St.-Walburgis / wijzigingen (2).
- 1767 Vollezele / n.o. + 1779 revisie (3).
- 1767-70 Ename / werk van Pieter van Peteghem, contract getekend Aeg. Fr. van Peteghem (4).
- 1768-70 Zele / onderhoud (5).
- 1773 Leuven, Hollands College / n.o. (6).
- 1773 Gent, O.-L.-Vrouwkerk / onderhoud (7).
- 1774-76 Hemiksem / n.o. + onderhoud tot 1797 (8).
- 1775 Velzeke-Ruddershove, Grauwzusters / plaatsing van het oud orgel van Hemiksem + bijwerken in 1779 (pas voltooid in 1794) (9).
- 1775 Dessel / voltooiing van het J. Nau-orgel (10).
- 1777 Mechelen, Dominikanen / n.o. (in opdracht van zijn vader ?) (11).
- 1777-79 Schelle / n.o. + 1794 revisie (12).
- vóór 1780 Mol ? (13).
- 1786 Valenciennes / onderhoud (orgel P. van Peteghem 1775) (14).
- 1787 e.v. Mechelen, kathedraal / herstelling (15).
- 1787 Amsterdam, R.K. kerk op het Begijnhof / n.o. door zijn zoon Pierre-François geplaatst (16).
- 1788 Aartselaar / toevoegen van een Positief + onderhoud tot 1797, door Pierre-François (17).
- 1793 Antwerpen, St.-Andries / toevoegen Bombarde (18).
- 1792 Vrasene / n.o. (19).
- 1793 Nieuwkerken-Waas / n.o. (20).
- ? Maldegem-Kleit / herstelling ; dit orgel zou afkomstig zijn uit de kerk van Dendermonde (21).

Voetnoten bij Werklijst luik B

1. J. van Winckel : «Orgelhistorie/Lokeren», in 'De Praestant', 11de jg., 1962, blz. 79-80.
2. Gegevens uit het kerkarchief (onderzoek : Gh. Potvlieghe).
3. A. Fauconnier en P. Roose : orgelinventaris «Het Historisch Orgel in Vlaanderen», deel IIa, 1975, blz. 425-428.
4. L. Lannoo : «Archivalia betreffende het P. van Peteghem-orgel te

- Ename», in 'Mededelingen v.h. Centraal Orgelarchief', 1979/3, blz. 27-29.
5. Gegevens uit het kerkarchief (onderzoek : A. Fauconnier).
 6. J.P. Félix : «Het Æg.-Fr. van Peteghem orgel in het voormalig Hollands College (thans Paridaensinstituut) te Leuven - 1773», in «Meded. v.d. Gesch. & Oudh. Kring Leuven», deel XII, 1972 afl. 3-4, blz. 208-219.
 7. Gegevens uit het kerkarchief (onderzoek : G. Loncke).
 8. A. Fauconnier & P. Roose : orgelinventaris «Het Historisch Orgel in Vlaanderen», deel IIIa, 1983, blz. 472 e.v.
 9. E.G.J. Grégoir : «Historique...», Antwerpen 1865, blz. 88.
 10. id., blz. 156.
 11. J.P. Félix : «Histoire des orgues de l'église du Grand Béguinage à Bruxelles», uitg. in eigen beheer, 1976, zie blz. 112-114.
 12. A. Fauconnier & P. Roose : orgelinventaris «Het Historisch Orgel...», deel IIIa, 1983, blz. 625 e.v.
 13. E. van Autenboer : «Aantekeningen over orgels te Turnhout en omgeving», in 'Taxandria', nieuwe reeks XXXIX, 1967 ; onder 'Turnhout, St.-Pieterskerk' : «De organist Robson werd in 1780 naar Mol gestuurd om het orgel aldaer te examineren ten eynde om het orgel in St. Peeterskercke door dien meester te laeten restaureren». Nota : «Dien meester» was Æg.-Fr. van Peteghem ; we veronderstellen dus dat hij ook te Mol aan het werk was geweest.
 14. Zie rubriek 'Bouwstenen' elders in dit nummer van Orgelkunst.
 15. E.G.J. Grégoir : «Historique...», Antwerpen 1865, blz. 199-200.
 16. id., blz. 202.
Deze activiteit wordt bevestigd in een brief van Æg.-Fr. van Peteghem (zie rubriek 'Bouwstenen' elders in dit nummer).
 17. A. Fauconnier & P. Roose : orgelinventaris «Het historisch Orgel...», deel IIIa, 1983, blz. 14 & 15.
 18. id., blz. 82 & 103.
 19. Gh. Potvlieghe : orgelinventaris «Het Historisch Orgel...», deel I, 1974, blz. 618.
 20. id., blz. 595.
 21. id., blz. 267.
Het is niet duidelijk of '1767' de datum is van een vroeger werk der Van Peteghems, dan wel een datum van herstelling door Æg.-Fr. van Peteghem.

APPENDIX

Gepubliceerde contracten :

Vollezele

A. Fauconnier & P. Roose : orgelinventaris «Het Historisch Orgel in Vlaanderen», del IIa, 1975, blz. 426-427.

Ename

L. Lannoo : «Archivalia betreffende het P. van Peteghem-orgel te Ename», in 'Mededelingen van het Centraal Orgelarchief', 1979/3, blz. 27-28.

Leuven, Hollands College

J.P. Félix : «Het Aeg. Fr. van Peteghemorgel in het voormalig Hollands College (thans Paridaensinstituut) te Leuven — 1773», in 'Mededelingen van de Geschied- & Oudheidkundige Kring Leuven', deel XII, 1972, afl. 3-4, blz. 215-216.

Turnhout, Hospitaal

E. Van Autenboer : «Aantekeningen over orgels te Turnhout en omgeving», in 'Taxandria', nieuwe reeks XXXIX, 1967, zie Bijlage II, blz. 136-137.

Mechelen, Dominikanen

J.P. Félix : «Histoire des orgues de l'église du Grand Béguinage à Bruxelles», uitg. in eigen beheer, 1976, blz. 112-114.

Aartselaar

A. Fauconnier & P. Roose : orgelinventaris «Het Historisch Orgel in Vlaanderen», deel IIIa, 1983, blz. 7-9.

Onze-Lieve-Vrouw-Waver

Zie elders in dit nummer van Orgelkunst, onder de rubriek 'Bouwstenen'.

Antwerpen, St.-Andries

G. Spiessens : «Het Peteghemorgel (*sic*) van de Antwerpse Sint-Andrieskerk», in 'Musica Antiqua', 3de jg., nr. 2, mei 1986, blz. 58-59.

Lebbeke

J. Dauwe : «Het orgel en hoogzaal in de O.-L.-Vrouwkerk te Lebbeke» in 'Gedenkschriften v.d. Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde', derde reeks, 1974/1-2, blz. 19-22.

Bouwstenen

Vermits in dit nummer van Orgelkunst speciale aandacht wordt geschonken aan Ægidius-Franciscus van Peteghem, kon in Bouwstenen niets beter op zijn plaats zijn dan een archiefstuk van deze orgelmaker. Het betreft het contract voor een orgel in de kerk van Onze-Lieve-Vrouw-Waver, voorafgegaan door een hoogst interessante brief van Van Peteghem; daarna volgt nog een brief waarin een aantal wetenswaardigheden voorkomen.

Deze teksten werden enkele jaren geleden, op verzoek van Gh. Potvlieghe, door E.P. Theo Janssen (klooster Passionisten te Sint-Katelijne-Waver) gecopiëerd.

1. Brief van Æg.-Fr. van Peteghem, 1786

Deze brief is geschreven vanuit het noordfranse Valensijn (Valenciennes); waarschijnlijk voerde de orgelmaker er onderhoudswerken uit aan het orgel dat in 1775 door zijn vader gebouwd was in de St.-Niklaaskerk (ex-Jezuïetenkapel).

Bij de adressering schetste de schrijver een soort zegel met als onderwerp: een orgelfrontie met drie torens, met daarboven een hart waarin de initialen Æ V V bekroond door een Lotharings kruis en geflankeerd door twee palmen.

*Monsieur Van Keer tres
Digne Curé au Paroisse
de Notre damme de Waver
Pres de
a MALINNES en brabant*

Valenciennes den 9 augusti 1786

Eerweirden Heer Pastor

U : geëerden van 28 Julius mij alhier t'hoegesonden dint dezen in antwoorde ; Verstaen in den selven U : verlanckt te hebben de conditien voor het maeken van Een nieuwe orgel in U : nieuwe kerke, zoo ende gelijk als die welke ik hebbe gemaekt in de kerke der proghie van bordmeerbeke, Het doet mij pijn midts mijn absentie van gend, ik U van hier uyt valencen de gemelde konditien niet zeker kan t'hoesenden, gelijk die gemaekt en wethelijk geagreëert zijn tot Meerbeek Voor daer aen niet te manqueren, t'saude mij plaiesier doen dat U : geliefde de goedhijdt te hebben, imand tot meerbeke te zenden bij den Eerw : heer Pastor, ofte bij den heer Meijer der Proghie, bij welke U : de Conditien zaude gelieven te doen copiëeren, Zal mij ten U : respekten altijd gedraegen, de selve orgel te maeken voor gelijken prijs gelijk ik die aldaer gemakt hebbe, niet tegenstaende de materiallen als nù in hoogerer prijs zijn als voor desen ; Daer zoo mij vooren staet is de prijs van dito orgel, de somme van seshien honderd gùlden boven den transport, en voorder defroj ten tijde van het placeren van de orgel ter proghie ; nù gemerkt dat er Een deel pijpen van U : aude orgel zaude gebruijkt worden in de te maeken orgel, zaude daen den prijs op die Conditien van boordmeerbeek Een hondert gùlden verminderen ; Maer ziet en zij wel gereflekteert Eerw : heer Pastor ik mijnne dit weerk ten hoogsten voldoet in de kerke van meerbeke, maer kan U : dit niet aen raeden, terwijl U : kerke ongetwijfelt grooter is, ook is bij U : Eenne venster in den gevel van de kerk daer voor waer zeer noodig ende indispensabel dat U : orgel zaude verdeelt worden in twee kassen, voor het light in de kerk niet te beletten, als ook voor het staend houden van de orgel, want de orgel bevrijdt zaude zijn (als zij in twee déelen staet ;) van den heete der sonne ; Daen twee kassen hebbende gelijk hier vooren gemelt is ; (Waer vooren t'hûijs alreede Een modie ofte plan door mijn zoon ontrent voltrocken is ;

Zauden daen in die twee kassen hoog noodig zijn voor de groote van U : kerk Een orgel te hebben in gevolge dit neffest gaende opstel, waervan den prijs het alder nauste is, dat ik die kan maeken, Eenne somme van f 1800 gùlden, midts Conditie dat ik daer in gebrùijke de pijpen de geenne nog goed zijn van U : aude orgel ende het voorder audt orgelweerk ten mijnne profijte ; Versoek nimant ten zij noodig te informeren van den prijs dat ik die U : voorstelle te maeken, want gelooft mij dat ik dit doen, voor U : Eerw : en om te volcommen aen de belofte die ik aen Mr Van hoorenbeke U : organist altijd hebbe versekert ; Voorders ik hoppe met drij weeken te gend te zijn en blijve maer 5 a 6 daegen t'huijs en komme daen seffens in braband, met twee nieuwe orgels Een voor t'groot College tot loven, Een voor de proghie van hoboken bij antwerpen en voorder tot mechellen zoo dat ik wel 6 a 7 mand dùnke op drij a vier hùren van U : proghie te zullen zijn ; in t'husschen tijdt naer U : mijn oodtmoedig respekt beneffest mijnne zoonne, versekert te hebben in afwagh-tinge van een letterken antwoorde tegen mijn arivement tot gend, ofte ik iets mogte laeten beginnen te werken ; hebben ik d'Eer te zijn met all' achtinge ;

U : D : W : L : Dienaer

Eerweirden Heer Pastoor

Æ F VAN PETEGHEM

PS Midts het spoedig vertrek van mijnen soonne naer Amstredam, van op 24 Meij pasato (tijdt wanneer wij mijnden te zijn bij U : tot waveren) voor het aensteken van een orgelkasse, in het begijnhof aldaer, welke kasse gemaekt woord van bois d'aggajou, en daen mijn spoedig vertrek dat sobid aenquam alhier te moeten zijn, is oorsaake dat het modea voor U : orgel kasse nog niet te volle voltrokken is, daen verhoppe het U : altijd in de mand 7ber te zullen ter handt stellen

2. Project voor de bouw van een orgel te Onze-Lieve-Vrouw-Waver, horend bij voorgaande brief

Opstel van een nieuwe orgel te maeken in de nieuwe kerk der proghie van onse lieve vrouwe waveren bestaende in twee hand clauwieren ende een af-angende vrij pedael ofte voet clauwier, de twee hand clauwieren zullen bestaen ider van 54 touchen

beghinnende van ut om leege tot fa om hooge door de vierde octave, het afgangende vrij pedael zal bestaen in 12 t'hoenen van ut tot si den 12 ste t'hoon, ende het voet clauwier zal in het geheel hebben 25 t'hoonen makende twee octaven van ut tot ut Vervolgens zal ider clauwier zijn separate orgel hebben te weeten 1, groot orgel 2, positief 3, afgangende vrij pedaal, De speelen zullen bestaen als volgt :

1

Registers voor Groot orgel

1 Prestant luidende 4 voet	8 Fourniture a 4 pijpen
2 Bourdon luidende 8 voet	ider touche
3 Cornet a 5 pijpen	9 Trompet bas 8 voet
4 Doubelet 2 voet	10 Trompet superius
5 Flutte 4 voet	11 Claron bas
6 Nazart 3 voet	12 Voxhumana 8 voet
7 Tierce sprekende mi doubelet	13 tremblant
	14 Rosighnol et ventille

2

Registers voor het Positief

1 Bourdon luidende 8 voet	4 flutte 4 voet
2 Doubelet 2 voet	5 fourniture a drij pijpen
3 Cornet a 2 pijpen ider	ider touche
touché	6 Cromhooren bas 8 voet
	7 Cromhooren superius

3

Registers voor het afgangende vrij Pedael

1 Bombarde 16 voet	2 Trompet 8 voet
--------------------	------------------

Voorders behoord tot dit orgel te maeken drij nieuwe sekreeten van goed ende deugdelijk spischen haud exempt van alteratie ofte eenige deurspraeke

Item drij nieuwe blaesbalken soufisant voor het werk

Item de twee hand clauwieren zullen gemaekt worden De geheele t'hoonnen van wit been ende de alfve t'hoonen van swardt hebben haudt

De wijnnige pijpen van het aude orgel de welke nog goed zijnde daer in te gebruijken, Dus het voorder alles nieuw te maeken ; de pijpen van goede stoffe ende de voordere materiallen alles ter keure van dies verstande,

Nota dat het groot orgel en Positief zal geplats woorden in een ende de selve kasse alwaer de gesicht pijpen tot spraeke zullen zijn ;

De tweede kasse zal diennen voor het af hangende pedael, te platsen, waer in de grootste pijp, de langde zal hebben van 16 fransche voeten a twaelf duim den voet en in haer circonfrentie in het hoogste circa de 32 a 33 duim de gesicht pijpen in dese kasse alsoo zij tot het ciraet maer alleen diennen in de kasse, zullen gemaekt woorden van hautt en belijdt woorden met orgel ten comforme aen de geëenne der aender kasse ;

3. Brief (richtlijnen door Van Peteghem i.v.m. vervoer), 1787

Mijn Heer Lostermans

Boek=verkooper, woonende

op de groote Merckt

tot MECHELEN

Mr Lostermans

Gend den 14 augusti 1787

a Mechellen

Mijn Heer

Volgens afspraeke hebbe d'eere Ud. te informeren dat ik gisteren 13 deser hebbe gelaeden in het schip van Piter Versluijs, Buert schipper van gend op Braband, het deel orgel weerk voor de proghie van onse lieve Vrouwe Waever, ende hebbe het selve met vragt brief aen den schipper, op Ud. adderes bestelt, bestaende in vijf kisten, als volgt, te weeten,

1 Een plate kist circa 5 voet lank en 2 voet 10 duim breed

2 Een kist circa 9 voet lank en 18 duim breed, ofte vierkant

3 Een kist van 5 voet lank en 18 duim vierkant

4 Een kist van 6 voet lank en 1 voet vierkant

5 Een kist van 5½ voet lank en 1 voet vierkant

Maekende all' t'sament vijf kisten gemerkt met de letters, ≠ ; Æ ;

Naer goeden ontfant zal Ud. gelieven aen den schipper te betaelen, de vracht, welke somme alhier door het ambaght is getakseer op veerthien schellingen vlams courant, den schellink a 6 stuijpers maekende in guldens brabantse courant, tot f 4-4-0 gelijk Ud. zult bevinden op den vracht brief die bij den schipper is, ende is onderteekent van mijn zoon ; gelieft te zorgen dat het merk staende op de kisten in het swart geteekent met de letters ≠ ; Æ : altijdt naer boven gehouden woorden, zoo in het lossen, ofte

het laeden op de karren, voor ter proghie van Waever te transportereren,

Mogelijk kan het geschieden dat het tot themst zal over geslaegen woorden, in de schuijten die op mechelen vaeren ende alsoo den vrijdag anstande tot mechelen ariveren ; soo niet kan daen wel tot den woonsdag aenloopen, dat het den saeterdag luckte te ariveren, Ud zaude met den merkt dag mogelijk karren konnen vinden dien het met eenen zauden konnen medenemen, ik dunke van met twee karren te konnen doen, daen waeren-der drij zauden zij het soo veel te gemakelijker hebben ; Verder met wie het komt ofte niet U : moet niet meer betaellen als wel op den vracht brief staet, voor vracht, het lossen tot mechellen uijt het schip moet partiquelier betaelt woorden, als ook het teekenen van den pasavant op de Comptoirs, dat moet wijnnig is gelijk U : zult bevinden, daen het verschot dat Ud. betaelt, zal den Eerw : heer Pastor Ud. gelieven te restitueëren ; de pasavant moet den schipper U : geven om door mechelen te paseren, en laeten teekenen aen de poorte wanneer het uijt trekt

Versoek mijn oodmoedig respect te versekeren aen den Eerw ; heer Pastor, ende mijn heer de Konninck, t'geenne mij pijn doet dat ik seffenst niet kan overkommen, want zal nog wel groote 14 daegen zijn voor al Eer ik tot Waever zal konnen zijn ; wand ik ben in soo grooten aembras als imerst zijn kan, met de twee sterfgevalen, het Een van mijn Vaeder, ende het aender van mijn swaeger, waer ik monboir moet zijn over ses kinderen, ik hoppe dat ik dese week veel avansement zal hebben, met opervogden, waer aen het alles afgangende is, ende mijnen zoon is moeten vertrekken naer amsterdam dit is nog een tweede ambras, in t'hussentijdt zal mij tragten te spoeden zoo gauw als het mogelijk is ;

Naer zeer vriendelijk groetenisse, hebbe d'Eer te zijn, met all' groot achtinge ;

U : D : W : L : Dienaer

Mijn Heer

Æ : F : Van Peteghem

P : S : de complimen aen Joffr U : beminde is het mij t'hoegelaeten, vertrauwe dat zij alles wel antfagen heeft van de wedue goesien, die mij sijde wanneer ik den brief van U : beminde ter hand stelde, dat het versogte, beth 14 daegen ter hand gestelt was aen die U : versogt hadde

Raekende het voordr gevraegde, heeft mij geseyt U : daer in niet te kunnen voldoen, maer dat U : het beter op antweerden zoude kunnen hebben, ook voor minderen prijs

4. Machtiging tot aankoop van het nieuwe orgel

Den ondergeschrevenen heere Drossaert schepenen ende kerkmeesters van o.l.v. waever consenteren ende committeren mits desen den heere pastor van het zelve waver ten eijnde van met d'heer van Petegem orgelmaecker tot gend te convenieren nopende het maecken van een nieuw orgel in de kercke van't gemelt waver ten minsten prijse doendelijck immers niet te excederen de somme van achthienhondert guldens courant ende mits conditie dat dezelve somme gevonden kan worden wijt de revencien der kercke ; volgens de conditien breeder gemelt bij missive van dito van Petegem de date 9 deser votum o.l.v.waver den 22 augusti 1786

*Waeijenborgh Dross
1786*

Ter bespreking

*ARCANGELO CORELLI : Concerto Grosso opus 6 N° 8
ORGELBEWERKING JAN VERMULST
Muziekuitgeverij J.C. Willemsen, Amersfoort N° 678*

Er was een tijd, niet lang geleden, dat men zijn neus ophaalde voor transcripties. Er was echter een tijd dat transcripties zeer populair waren, met name in de 19de eeuw, toen Liszt, Brahms en andere grootmeesters met entoesiasme de meesterwerken van tijdgenoten en voorgangers bewerkten voor piano.

J.G. Walther en J.S. Bach maakten eveneens vele transcripties van Italiaanse concerto's voor orgel of clavecimbel. Van Bachs orgelwerken worden dan weer transcripties gemaakt voor orkest, harmonieorkest, accordeonensemble, enz.

De vroegere orgeltablaturen bevatten eveneens schatten aan intens bewerkte overschrijvingen van vocale stukken.

Intussen is het duidelijk geworden dat de bewerkingen variëren tussen een zo correct mogelijke overschrijving en het maken van een omzeggens nieuwe compositie, uitgaand van de bestaande structuren.

Het «Concerto fatto per la notte di natale» van Arcangelo Corelli (1653-1713) werd oorspronkelijk posthuum uitgegeven bij Roger in Amsterdam en heeft een instrumentale Pastorale.

De voorliggende bewerking is een overschrijving. Dit lijkt mij verantwoord vermits de concertante vioolstijl heel wat invloed gehad

heeft op de toenmalige orgelstijl. De orgelpartituur is genoteerd op drie balken, met registraanduidingen, bedoeld als suggesties.

De originele becijferingen zijn weggelaten uit de partituur. In een versie voor orgel solo hebben zij trouwens weinig zin. De originele aanduidingen werden deels ingekort, deels weggelaten. De vroegere articulatiebogen werden omzeggens volledig uitgeveegd. Daartegenover verschijnen nieuwe articulatiebogen, staccatopunten en dynamische schakeringen in het voorlaatste deel.

De som van deze gegevens leidt tot een praktische editie die uitgaat van de criteria zoals die golden voor de Dupré-edities, hier zonder vinger- en voetzettingen.

Het is verheugend dat de verdienstelijke componist Jan Vermulst vooral bekend omwille van zijn goed in het gehoor liggende liturgische muziek, het mooie kerstconcerto van Corelli nu ook beschikbaar stelt voor de organisten.

K. D.

*JEAN FRANSEN : «Toccatà 1953»
Ed., Donemus, Amsterdam*

Dank zij een vriendelijk schrijven van de componist is het mij gegeven om de groei van dit werk niet te onthouden aan onze lezers. De eerste versie ontstond al in 1944. Later in 1953 werd een wijziging doorgevoerd, vooral de al te virtuoze zetting werd wat uitgezuiverd. In 1958 schreef het Orgelcentrum te Gent een internationale wedstrijd uit voor orgelcomposities. Jean Fransen gebruikte de klaarliggende toccata als derde deel van een sonate en componeerde er twee voorafgaande delen bij.

Uit niet minder dan 46 inzendingen van over de hele wereld werd de compositie van J. Fransen bekroond als het beste werk ; «tot mijn verbazing» schrijft de componist.

De bekroonde compositie werd enkele malen uitgevoerd, vooral in Ned. Limburg, maar ook in Amerika (Texas) door de organist Frank Speller, leerlingen van Jeanne Demessieux.

Thans is de Toccatà eindelijk gepubliceerd. De compositie was mij reeds vroeger bekend.

Opgedragen «à mon cher maître Charles Hens» spreekt deze toccata de taal van 1944 en van vroeger. Het is een compositie die in de Franse symfonische stijl voortbouwt op de traditie van Widor, Vierne en Dupré.

Het is een vlot geschreven, briljant klinkend orgelwerk met pregnante staccato-akkoorden, scherp getekende pedaallijnen en vlot passagewerk.

Contrasterende vloeiende legatolijnen zorgen voor een melodische tekening. Met de hoogliggende tessituur zoekt de componist de donkere klank van het symfonisch orgel op te tillen. De vele wijzigingstekens in de rijkgekleurde akkoorden vragen een tamelijk ervaren leesvermogen.

De voorziene tijdsduur is 4'35".

Zowel gevorderde studenten als concertorganisten hebben hier een goed stuk om hun repertoire te verruimen.

K. D.

CHRISTIAN-ADOLPHE WAUTERS : Sonatina sopra «Aus Tiefer Noth», opus 36

Ed. Antares, St.-Michielstraat 17, 9000 Gent

Dit 'pedagogische' orgelwerk «In memoriam Herman Roelstraete» bestaat uit drie korte, eenvoudig gestructureerde delen met bescheiden moeilijkheidsgraad. Niet bindende registratievoorschriften zijn voorzien.

Het Preludio vangt aan met een liggende bourdon in pedaal en linkerhand, waarop zich een solomelodie ent, bestaande uit een goed geordende curve met herhaalde noten en aansluitende beweging. Enkele kleurvolle akkoorden zorgen voor afwisseling en leiden later naar de melodie van het kerklied, gealterneerd met korte tussen-spelen.

Het Chorale heeft een modern gekleurd harmonie.

Het derde deeltje is een Versetto Distleriano. Het is boeiend omwille van zijn melodische en contrapuntisch spel.

Het besluit in een modale sfeer.

K. D.

Mededelingen

Aanvulling op artikel Gh. Potvlieghe

Ter aanvulling van het artikel van Ghislain Potvlieghe «Reflectie op recente Van Peteghemrestauraties in Oost-Vlaanderen», «Orgelkunst», jg. 10, nr. 1, maart 1987, p. 20, ontving onze redactie een reactie van F. Loncke, zaakvoerder van Orgelbouw Loncke te Kortemark, die wij onze lezers niet willen onthouden :

«In verband met het bovenvermelde artikel en de door de auteur opgegeven opsomming van gerestaureerde Van Peteghemorgels blijkt, volgens onze mening een belangrijke restauratie vergeten : nl. de restauratie van het Van Peteghemorgel in de St.-Amandskerk te Denderleeuw (1767), voltooid in 1980, onder advies van de heer A. Fauconnier.

Dit orgel telt 31 registers verdeeld over hoofdwerk, positief, echowerk en pedaal (uitbreiding 1980).

Dit instrument, alhoewel van recente datum gerestaureerd, geraakt in de vergeethoek bij gebrek aan een goede koster-orgeliste ter plekke en een weinig in muziek geïnteresseerde pastoor.

Misschien kan het signaleren van het bestaan van dit orgel, het wat meer in de actualiteit brengen en het zo van een langzame, maar zekere ondergang door ongebruik redden».

Dit orgel is ook door de redactie van Orgelkunst zeer gewaardeerd. De nieuwe pastoor van de St.-Amandsparochie van Denderleeuw blijkt gevoelig te zijn voor de schoonheid van zijn orgel (N.v.d.r.).

Hommage aan Pieter Van Peteghem te Vlaardingen

Op 4 juni 1987 was het precies 200 jaar geleden dat Pieter Van Peteghem (24.1.1708 - 4.6.1787) overleed. Het orgel in de Grote Kerk te Vlaardingen werd door hem gebouwd. Als hommage speelde Aad Zoutendijk die dag een luchtconcert, uitsluitend gewijd aan Vlaamse orgelmuziek met werk van A. Van den Kerckhoven, M. van den Gheyn, J. Lemmens en H. Roelstraete.

Dat dit orgelcentrum te Vlaardingen zijn Van Peteghem-orgel hoog-schat, bewijzen de talrijke activiteiten die er rond georganiseerd worden, waaronder o.m. de Orgelweek van 10-15 augustus, die naast concerten, lezingen en een tentoonstelling, ook een cursus omvat. (cfr. Mededelingen «Orgelkunst», 10de jg., nr. 1, maart 1987, blz. 44).
Inlichtingen : Sweelinckstraat 2 — 3131 SP Vlaardingen, NL

Het orgelwerk van Lucien Goethals

Frans Geysen deelt mee :

«In aansluiting met mijn vorige bijdrage in ORGELKUNST (IX, 2, juni '86, p. 29-36) over het orgelwerk van Lucien Goethals, wens ik de lezer erop attent te maken dat zopas — zoals te voorzien was — een nieuw stuk orgel door hem werd gekomponeed : *Introductie en Fantasie op de naam van Jan Broeckx*. Het tweedelige werk zet de trends der variatiekunst verder zoals in 'Variaties op een thema van Herman Sabbe' uit 1979 (Introductie) en in 'Musica con Cantus Firmus triste' uit 1978 (Fantasia) werden ingeluid ; daarnaast is er het elkaar doorsnijden van onderscheidene texturen (chromatische uitrafelingen en versplinteringen met diatonische akkoordverbindingen in Fantasia) zoals typisch herkenbaar in slotdelen van verscheidene werken als o.a. in 'Triptiek voor viool en clavecymbel' uit 1975 of recenter in 'Trio voor fluit, basklarinet en piano' en het 'Concerto voor basklarinet' uit 1985. Zodoende vormt het orgelstuk op zijn vlak een sintese en staalkaart van Goethals kompositorische verworvenheden en stilistische kenmerken der laatste jaren. Bezorgd voor een preciese klankwering heeft de komponist bijzonder veel aandacht besteed aan een sekuur aangebrachte registratie. Naast het muzikale concept en zijn fascinerende auditieve impact is deze orgelcompositie nog zo aantrekkelijk door zijn duidelijke schriftuur en goed haalbare technische eisen ».

«Een portret van Flor Peeters» op BRT-3

op 5 juli van 15 - 18 uur

gedurende ca. drie uur zal het over Flor Peeters gaan.

De helft van de zendtijd gaat naar 'Muziek' met niet alleen uitvoeringen van eigen werk, maar ook naar Flor Peeters' uitvoeringen van o.m. J.S. Bach en C. Franck uit de jaren zestig en zeventig. Het gedeelte 'Woord' bestaat uit teksten, bindteksten, interviewuws (met o.m. Flor Peeters).

Het is een produktie van Raymond Schroyens, Produktieleider van BRT-3.

Internationale Orgelconcours «Johann-Pachelbel-prijs»

25 juni - 5 juli 1987

Dit concours staat open voor alle organisten die na 1.7.1957 geboren zijn. De eerste prijs bedraagt 5.000 D.M.

Inlichtingen : Int. Orgelwoche Nürnberg, Bismarckstr., 46 — D-8500 Nürnberg 20.

Festival van Vlaanderen, Brugge 24 juli - 10 augustus 1987

De 24ste Internationale Muziekdagen te Brugge zijn gespreid over twee weken en gewijd aan een concours Musica Antiqua van 25 juli tot 1 augustus, voor melodieinstrumenten (strijkers en blazers), zang, luit en ensembles, gewijd aan muziek uit de Middeleeuwen en de renaissance.

Concerten, lezingen en een tentoonstelling gewijd aan Musica Antiqua en de Latijnse wereld.

Inlichtingen : Dienst Toerisme, Markt 7, 8000 Brugge.

Een boek over : Nieuwe muziek in de liturgie

Begin april 1987 zal er een boek verschijnen over «Nieuwe Muziek in de Liturgie». Dit boek gaat over problemen die ontstaan wanneer

muziek van bijvoorbeeld Kagel, Schnebel, Cage geplaatst wordt in een liturgisch kader.

In dit boek zijn interviews opgenomen met Ton de Leeuw, Daan Manneke, Frans van Doorn en Willem Vogel. Verder bevat het onder andere bijdragen van Prof. Honders («Nieuwe Kerkmuziek»), Hans Ruiters («Musica Crucis»), Willem Marie Speelman («Muziek en Liturgie»), Klaas Hoek («Nieuwe Muziek in de Liturgie» en een literatuuroverzicht).

Hiermee samenhangend worden door de Werkgemeenschap van Kerken te Harlingen drie vespers georganiseerd met muziek van o.a. Kagel, Schnebel, Cage, Ives, Manneke. Deze vespers vinden plaats in de Ned. Herv. Kerk te Harlingen op zaterdag 25 april, 9 mei en 23 mei, steeds om 17 uur.

De prijs van het boek bedraagt : fl. 19,50 excl. verzendkosten.

Aanvraag van het boek : Stichting Horizon, Postbus 182, Harlingen.

Internationaal Buxtehude-festival 1987 - Sint-Mariakerk, Helsingör — Negen orgelconcerten

Een sierlijke programmabrochure, met een artikel van Klaus Beckmann : «Zur Ueberlieferung und Edition der Orgelwerke Buxtehudes», een artikel over het orgel, samen met de programma's van de negen orgelconcerten, meestal gewijd aan Buxtehude maar ook aan andere, dikwijls moderne componisten, is verlucht met een mooie foto van het orgel en een reproductie van een musicerende groep (1674) van de Nederlandse kunstschilder Johannes Voorhout, voorstellend, Adam Reincken (1623-1722) aan het clavecimbel, Johann Thiele als gambist en Dietrich Buxtehude als luisteraar.

De concerten gaan door op 6, 13 en 20 mei, op 12, 19 en 26 augustus en op 2, 9 en 16 september en worden respectievelijk gegeven door : Niel Henrik Rielsen, Grethe Krogh, Leif Kayser uit Denemarken, Michael Radulescu uit Oostenrijk, Lionel Rogg uit Zwitserland, Gustav Leonhardt uit Nederland, Francis Chapelet uit Frankrijk, Anders Bondemann uit Zweden en Harald Vogel uit Duitsland.

Inl. : Sct Mariae Kirke, Sct Anna Gade 38, DK 3000 Helsingör.

Orgel, Beiaard, Straatorgel - Hasselt, 22-29 augustus 1987

Op 22 augustus zullen vanaf 10u tot 18u talrijke draaiorgels, kermis- en dansmuziek, hun eigen specifieke gezellige klanken laten horen. Op 23 augustus is er een heuse orgelfietstocht.

Een tentoonstelling rond de geschiedenis van het trekorgel, en orgel en beiaardrecitals zijn de ingrediënten van het Muziekfestival te Hasselt 1987.

Op 28 augustus zal F.H. Houbart, titularis-organist van de Madeleinekerk te Parijs, in het Provinciaal Heiligdom H. Hart, een referaat houden met als thema «Franse romantische muziek», waarna hij ook het Cavaillé-Coll-orgel aldaar zal bespelen.

München : Internationale Orgelconcours, 1-18 sept. 1987

In september wordt in München voor de 36ste maal, door de radiozenders van West-Duitsland, een groots opgezet concours georganiseerd. Dit jaar is o.m. aan het orgel gewijd.

Inl. : Internationaler Musikwettbewerb, Bayerischer Rundfunk, D-8000 München 2.

't Clavier in de late 18de eeuw : 26 en 27 september 1987

Als opmaat van het Carl Philipp Emanuel Bach jaar 1988 organiseert de stichting 'Vrienden van het Lindsen-orgel' op zaterdag 26 en zondag 27 september 1987 een weekeinde waarin de uitvoeringspraktijk van de late 18de eeuwse muziek voor de verschillende toetsinstrumenten zal worden belicht.

Centraal staan hierbij Carl Philipp Emanuel Bach. Deze bijzondere componist, wiens belangrijke oeuvre een sleutelpositie inneemt tussen het werk van Johann Sebastian Bach enerzijds, Mozart en Beethoven anderzijds, stelt de uitvoerder vaak voor problemen.

C. Ph. Emanuel bespeelde alle vier de toetsinstrumenten en was van mening dat dit noodzakelijk is voor het muzikale denken en de techniek. Daarom zal in al de cursussen van dit weekeinde ingegaan worden op de wisselwerking tussen deze toetsinstrumenten en de samenhang van de uitvoeringspraktijk voor orgel, clavecimbel, clavichord en pianoforte.

Als docenten werken mee Ton Koopman, Jos Van Immerseel, clavichord en pianoforte, Bob van Asperen, clavecimbel.

De cursus is bedoeld voor pianisten, organisten en clavecinisten. Inlichtingen : Stichting Vrienden van het Lindsen-orgel, Leeuwerikstr. 13 — 6573 AR Beek-Ubbergen, NL.

Trier : Internationale Meestercurssussen, 28.9 tot 3.10.1987

In het kader van een zeer gedifferentieerd aanbod van cursussen, zal Rolff Heinemann een meesterkursus orgel leiden.

Inlichtingen : Prof. Karl Berg, Am Kneiberg 26, D-5500, Trier.

Nieuw Nederlands tijdschrift voor liturgie

«Continuo» is een nieuw tijdschrift, voor liturgie en liturgische muziek.

De Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging tekent verantwoordelijk voor dit «praktijkschrift» dat zich als veelzijdig vakblad wil richten tot allen die van week tot week meewerken aan de muzikale vormgeving van de liturgie. Een vakblad waarin de pastor, de liturgische werkgroep, de dirigent, de organist, de koorzanger bijdragen van hun gading zullen aantreffen.

De kernredactie bestaat uit Richard Bot, hoofdredacteur, Siem Groot, redactie-secretaris en Gerard Kock, redacteur. Verder is er een lijst van vaste medewerkers.

Inlichtingen : Gooi en Sticht, b.v. Postbus 17, 1200 AA Hilversum.

Brussel Internationale Orgelweek 1987 : 25.10 tot 1.11.1987

Tijdens de Internationale Orgelweek wordt door Jozef Sluys het integraal orgeloeuvre van August De Boeck vertolkt. Verder gaat heel wat aandacht naar de orgelromantiek met werk van Mailly, Jongen, Dupré, Franck, Schmidt, Brahms, Mendelssohn, en Bruckner. Nadere gegevens worden medegedeeld in de agenda van het septembernummer.

Oberrotweil, orgelmonumentenzorg en restauratiepraxis, 8 - 10 oktober 1987

In Oberrotweil om Kaiserstuhl organiseert de GDO studiedagen rond het thema «Orgelmonumentenzorg en restauratiepraxis».

De orgels van Niederrotweil (Adrien Joseph Pottier, 1758), Oberrotweil (Joseph Merklin, 1839-40) en Amoltern (Wilhelm Schwarz, 1902) worden bezocht.

Inlichtingen : Prof. Alfred Reichling, Nikolaus-Fey-Strasse, 17, D-8700 Würzburg.

Cesar Franck-studiedagen 1987

Sint-Bavokathedraal Haarlem 21 t.e.m. 23 oktober

Van 21 t.e.m. 23 oktober a.s. — herfstvakantie — worden er weer studiedagen gehouden rondom César Franck en het Franse romantische orgel. De cursus vindt plaats op het vierklaviers Adema-orgel (het z.g. Willibrordorgel) in de Sint-Bavokathedraal te Haarlem. Behandeld worden de grote orgelwerken van César Franck. Docenten zijn Kamiel D'Hooghe en Albert de Klerk.

Deze dagen worden georganiseerd door de «Stichting Kathedrale Basiliek Sint-Bavo» en vormen een voorbereiding op het vijfde César Franck-concours dat in oktober 1988 zal worden gehouden.

Aan de studiedagen kunnen deelnemen : organisten onder de 35 jaar. Zij dienen in het bezit te zijn van het Einddiploma Conservatorium Solospel of de onderwijsakte B, of in het laatste jaar studierend hiervoor. Ook is het mogelijk de studiedagen bij te wonen als toehoorder (auditor).

Het inschrijfgeld voor deelnemers bedraagt f 75, voor auditors f 30. Aanmelding uiterlijk 1 september 1987 bij het secretariaat : Kromme Elleboogsteeg 28, 2011 TS Haarlem, waar ook alle inlichtingen kunnen worden verkregen.

Agenda

JUNI :

- 3 20u Dendermonde, St.-Egidiuskerk (St.-Gillis-Binnen), A. De Klerck (Nl.).
- 6 15u30 Hasselt, St.-Quintinskathedraal, Joris Verdin.
- 13 20u Kortrijk, St.-Maartenskerk, Jérôme Faucheur, F.
- 14 15u Brugge, St.-Kruis, Abdijkerk van Male, Dirk Blockeel.
- 16u Westerlo, Abdijkerk van Tongerlo, orgelconcert.
- 19 20u Gent, Capucinessenklooster, Kristiaan Seynhave.
- 21 15u Brugge St.-Kruis, Abdijkerk van Male, Eric Hallein.
- 28 15u Brugge St.-Kruis, Abdijkerk v. Male, Jan Van Landeghem.

JULI :

- 2 20u Gent, St.-Baafskathedraal, John Brock, U.S.A.
- 3 20u30 Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal, Daniël Roth, F.
- 20u30 Brugge, St.-Salvatorskathedraal, Yves Devernay, F.
- 4 15u30 Hasselt, St.-Quintinskathedraal, John Brock, U.S.A.
- 7 20u Blankenberge, Hoofdkerk, John Brock, U.S.A.
- 9 20u Gent, St.-Baafskathedraal, Ludwig Doerr, BRD.
- 20u30 Veurne, St.-Walburgakerk, Guy Bovet (Ch).
- 10 20u30 Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal, Luk Bastiaens m.m.v. de koren 'Thesaurus Musicus' en 'Rundadinella' o.l.v. K. Cooremans en Fl. Heyerick.
- 20u30 Brugge, St.-Salvatorskathedraal, Peter Hurford, GB.
- 13 20u Brugge, Karmelietenkerk, Ignace Michiels.
- 15 20u30 Brussel, (St.-L.-W.), St.-Lambertuskerk, Willem Ceuleers.
- 16 20u Gent, St.-Baafskathedraal, Joost Vermeiren.
- 17 20u30 Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal, Simon Preston, GB.
- 20u30 Brugge, St.-Salvatorskathedraal, Ludwig Doerr, BRD.
- 19 20u Blankenberge, dekanale kerk, Kamiel D'Hooghe.
- 23 20u Gent, St.-Baafskathedraal, Arno Mast, BRD.
- 20u30 Veurne, St.-Walburgakerk, Guido Mayer, A.
- 24 20u30 Antwerpen, O.-L.-Vr.-kathedraal, Johannes Geffert, BRD.
- 20u30 Brugge, St.-Salvatorskathedraal, Roger Deruwe, m.m.v.

de Schola Gregoriana en het Huelgas-ensemble, o.l.v. P. Van Nevel.

- 26 15u Gent, St.-Michielskerk, Kristiaan Seynhave.
- 30 20u Gent, St.-Baafskathedraal, Rupert G. Frieberger, A.
- 31 20u30 Antwerpen, O.-L.-Vrouwekathedraal, Stanislas Deriemaeker.

AUGUSTUS :

- 1 15u30 Hasselt, St.-Quintinskathedraal, Konrad Ph. Schuba, BRD.
- 5 20u Brussel, St.-Michielskathedraal, Rinno Rizatto, I.
- 6 20u Gent, St.-Baafskathedraal, Bram Beekman, Nl.
- 20u30 Veurne, St.-Walburgakerk, Jozef Sluys.
- 12 20u Brussel, St.-Michielskathedraal, Edward De Geest.
- 20u30 Brussel, (St.-L.-W.), St.-Lambertuskerk, Willem Ceuleers.
- 13 20u Gent, St.-Baafskathedraal, Bohuslav Grabowski, P.
- 19 20u Brussel, St.-Michielskathedraal, Wolfgang Rubsam, U.S.A.
- 20 20u Gent, St.-Baafskathedraal, Herman Verschraegen.
- 20u30 Veurne, St.-Walburgakerk, Kamiel D'Hooghe.
- 26 20u Brussel, St.-Michielskathedraal, Jean Ferrard, m.m.v. A. Philippe, trompet.
- 20u Hasselt, St.-Quintinskathedraal, Eberhard Lauer, BRD.
- 27 20u Gent, St.-Baafskathedraal, Heinrich Gurtner, Ch.
- 28 20u Hasselt, St.-Quintinskathedraal, François H. Houbart, F.

SEPTEMBER :

- 3 20u30 Lier, St.-Gummaruskerk, Luc Ponet.
- 4 20u30 Melsele, Kapel van Gaverland, Guy Bovet, Ch.
- 5 15u30 Hasselt, St.-Quintinskathedraal, Chris Verhelst.
- 8 20u Oostakker, O.-L.-V.-Basiliek, Edward De Geest.
- 10 20u30 Lier, St.-Gummaruskerk, Wilhelm Precker, BRD.
- 13 15u30 Diest, Kruissherenkerk, Gianfranco Morachini, I.
- 16u Roosdaal, O.-L.-Vrouw Lombeek, Wilfrid Promintz, DDR.
- 16u Westerlo, Abdijkerk van Tongerlo, Peter Pieters.
- 18u Watervliet, Edward De Geest.
- 14 20u30 Antwerpen, St.-Joriskerk, Theo Jellema, m.m.v. H. Hoekma, hobo.
- 17 20u30 Lier, St.-Gummaruskerk, Stanislas Deriemaeker, m.m.v. «Musica Nova», o.l.v. R. Leens.
- 18 20u Kortrijk, St.-Maartenskerk, Peter Hamacher en Joachim Sarwas, BRD.
- 20u30 Melsele, O.-L.-Vrouwekerk, Theo Jellema, Nl.
- 20 16u Geel, St.-Dimpnakerk, Suzanne Chaisemartin, F.
- 16u Roosdaal, O.-L.-Vrouw Lombeek, Kees Van Houten, m.m.v. het Gents Madrigaalkoor o.l.v. J. Duyck.
- 21 20u30 Antwerpen, St.-Joriskerk, Luc Ponet.
- 23 20u30 Mechelen, St.-Rombautskathedraal, In Memoriam-concert Flor Peeters, m.m.m.v. koor, koperensemble en soli.
- 27 15u30 Diest, Kruissherenkerk, Jans-Reinhard Aukschun, BRD.
- 16u Geel, St.-Dimpnakerk, Gerard Habraken, Nl.
- 16u Roosdaal, O.-L.-Vrouw Lombeek, Jozef Sluys, m.m.v. H. van Keer, viool, M.-Th. Gillissen, altviool en R. Dieltiens, cello.
- 28 20u30 Antwerpen, St.-Joriskerk, Marie-Ange De Boost.
- 30 20u Leuven, St.-Geertruikerk, Gustav Leonhardt, Nl.

OKTOBER :

- 1 20u Eeklo, St.-Vencentiuskerk, Edward De Geest.
- 2 20u30 Melsele, O.-L.-Vrouwekerk, Peter Pieters.
- 3 15u30 Hasselt, St.-Quintinskathedraal, Leon Bator, P.

Orgeltijdschriften

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen, herausgegeben von der Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

35 Jg. Nr. 1 — maart 1987 :

- S. Kagl : *Jean Langlais, Leben und Werk*
- S. Krüger : *Zwei Versierte Orgelkonzerte Händel in Musikaufzeichnung des 18. Jh.*
- J. Burg : *Notizen zu den französischen Ausgaben der Orgelwerke J.S. Bach und ihrer Geschichte*
- U. Czubatynski : *Orgelkunst in der Prignitz (= NW der ehemaligen Mark Brandenburg)*

CONNOISSANCE DE L'ORGUE, Revue de l'Association Française pour le Sauvegarde de l'orgue ancien.

Nr. 61 :

- M. Degrutère : *Antoine Vincent, premier facteur d'orgue Normand*

THE DIAPOSON, An International Monthly Devoted to the Organ, the Harpsichord and Church Music

78 Jg. Nr. 3 — Maart 1987

- Timothy J. Tikker : *The restoration of the Sacré-Cœur Cavallé-Coll.*

Nr. 4 — april 1987

- R. Ruge / Tr. D. Reed : *A history of the Building of the Norden Ludgeriorgan*
- J. Holland : *Francesco Correa de Arauxo, organist, priest, author*

GREGORIUSEBLAD, Tijdschrift ter Bevordering van Liturgische Muziek. Uitgave van de Ned. St.-Gregoriusvereniging

111 Jg., Nr. 1 — maart 1987

- A. Hollaardt : *Vaarwel aan het Liber Visualis*
- C. Pouderoijen : *Nieuwe Inzichten in de ontwikkeling der gregoriaanse modi (diëchos en tetræchos)*
- B. Kahmann : *Een Kartuizer uit de 15de eeuw over meerstemmigheid*
- K. Middelhoff : *Liturgie en kerkmuziek
Op bezoek bij Floris van der Put*
- T. van Eck : *Vraaggesprek met O. Messiaen*

HET ORGEL, Uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging

83 Jg., Nr. 4 — april 1987

- K. van Houten : *De gulden snede in composities*
- T. Goedhart : *Nieuwe muziek in de liturgie : een reactie*
- J. Jongepier : *Het Lohman-orgel in de Herv. kerk te Ulrum
Zutpens Lohman-orgel in Heusden herbouwd.*

Nr. 5 — mei 1987

- F. Grondsma : *Het orgelœuvre van Jean Langlais*
- Chr. Luther : *Een kerkmusicus in de DDR*
- J.F. van Os : *Het gerestaureerde orgel in de Grote St.-Maartenskerk te Zaltbommel*

Nr. 6 — juni 1987

- B. V. Oosten : *De orgelsymfonieën van Louis Vierne*
- K. Hoek : *De nieuwe muziek in de liturgie (verv.)*

L'ORGANISTE, Organe de l'Union Walonne d'Organistes a.s.b.l.

19 Jg., Nr. 73 — 1987/1

- J.P. Félix : *Le projet non exécuté (Ch. Anneessens) de la restauration du grand orgue de la cathédrale d'Anvers*

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk
- Drukkerij Van Geertruyen — Asse